

International Journal of Social
Science Research
www.ijssr.net
ijssresearch@gmail.com
ISSN: 2146-8257

The Establishment of Kayseri and Vicinity Electricity Turkish Incorporation *

Deniz AKPINAR¹

*Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Education, Turkish and Social Sciences Education
Department*

<http://orcid.org/0000-0003-2093-0013>

ABSTRACT

Much progress has been made in many areas in Turkey during the republican period. Among these developments are the establishments of energy production facilities in cities with industrial potential. Kayseri was among these cities. Kayseri mayor and deputy, and a group of prominent merchants such as drapers, bricklayers, herdsmen, carpet dealers, wool makers, glue makers, blacksmiths, leather dealers and so on founded the Kayseri and Vicinity Electricity Turkish Incorporation. A short time later, the company built an electricity generation plant on the Bunyan Sarimsakli Waterfall. Electricity has made a great contribution to the socio-economic development of the city. The state and private enterprises and institutions operating in Kayseri have used the electricity produced in Bunyan. This has made a great contribution to the development of the industry and service sectors in Kayseri. The establishment of Kayseri and Vicinity Electricity Turkish Incorporation by a group of local entrepreneurs has been a success story of change and transformation. This company was fully founded with domestic capital. The company was able to survive the 1929 World Economic Crisis and came up to the present day.

Keywords: Kayseri, Electricity, Company, Bunyan, Sarimsakli.

ARTICLE INFO

Received: 28.08.2018

Revision received:
12.12.2018.

Accepted: 30.12.2018

Published online:
31.12.2018

*This article is part of author's phd dissertation

¹Corresponding Author
dakpinar@erzincan.edu.tr

Extended Abstract

The use of steam engines for humanity was a very important development. However, the presence of electrical energy and the beginning of its use have been a significant development. In the last quarter of the 19th century and the beginning of the 20th century in Europe, great developments took place in the field of energy production. These developments included electricity generation. The generation and use of electric power began in the late seventies of the 19th century in developed western countries. The major cities of Europe were quickly equipped with electricity. The European municipalities have worked a lot on the use of electricity. Electricity generation was intensively used in industry. Electricity generation has been expanded to meet European electricity needs and private and public investment in this area has increased. Although the importance of generating and using electrical energy was recognized in the Ottoman Empire, it remained far behind Europe. The Ottoman Empire did not completely isolate itself from the new development. The country was made familiar with electricity by private entrepreneurs who had shaped the zeitgeist. The first power plant in the Ottoman Empire was founded in 1902 by the Swiss and Italian group in Tarsus (İzbrak, 1972: 256). It was founded on the Berdan River located in Bentbaşı at a distance of 1800 meters to Tarsus (Özdemir, 2016: 21). In this plant electricity was generated by a 2 kW water turbine dynamo (Dinçel, 1973: 88, TZ Ministry of Education, 2007: 22). The French had taken a mining concession in the vicinity of Balya, Balıkesir. Balya Karaaydın Ottoman Anonymous Mining Company, (Socite Anonyme Ottomane Des Mines De Balia-Karaaydın) was founded. It was obliged to bring electricity to the Balya in accordance with the contract with the mining company (B.O.A, I.TNF, 00013_00043_001). On May 4, 1901, the contract was concluded to bring electricity to Balya. On May 3, 1905, an agreement was concluded with Theodore Mavrogordato (B.C.A, 230_10_37_1-2-12). The company built a power plant in Mancılık and brought electricity to Balya. The concession for electric lighting in the cities of Izmir and Thessaloniki was awarded by Sultan Abdulhamid II to Alis Chimit Partlet in the year 1899 (B.O.A, Y.A.RES, 00101_00056), the official opening of the Thessaloniki power plant and the completed parts of the electric tram was carried out on July 11, 1908 (B.O.A, Y.A.HUS, 00523_00072_001). The administrators of the Ottoman Empire have increased the generation and use of energy in good faith. However, the country's economic, political and social situation has prevented significant progress in this area. The emergence of the Tripoli war, the Balkan war and the First World War fundamentally influenced the development of the electricity sector in the Ottoman Empire.

The Ottoman Empire left Turkey with the unresolved energy problem. Turkey wanted to capture contemporary civilization in all areas. The energy needs had to be eliminated in order to achieve significant industrial development. Otherwise, it would not be possible to develop the industry into energy shortages. The Republic of Turkey entered the industrialization phase with the password that the path to independence in the political sense would be achieved through economic independence (Goloğlu 1972: 163).

The Izmir Economic Congress held on 17 February 1923 also met the needs of companies in the electricity and energy sectors and it was decided that state-approved companies should fully comply with their contracts (Ökcün 1997: 354).

Electricity production started to increase in the first years of the republic (Akpınar, 2013: 171). In many cities, electricity generation facilities were established with domestic and foreign entrepreneurs and public facilities. One of them was Kayseri and its Vicinity Electricity Turkish Incorporated Company. This company has shown an extraordinary investment example in Kayseri. Despite the economic crisis in the world, the company has been able to continue its activities with domestic entrepreneurs. The electricity company built a power plant in Bünyan and supplied electricity to Kayseri.

Method

In the study “Kayseri and its Vicinity Electricity Turkish Incorporated Company Foundation firstly the main archival sources were consulted. The information obtained from the archives of the Ottoman and Republican sources has been used to study. The press and media organs of the period were scanned. The works related to Kayseri and its Vicinity Electricity Turkish Incorporated Company were also utilized.

Aim

The aim of this study is to give information about the historical development of the use and production of electric power in Turkey. In the Republican Period, efforts have been made to increase electricity production. One of the most important examples of this study was Kayseri and its Vicinity Electricity Turkish Incorporated Company. And to reveal this company’s historical role by giving information about its establishment and activities.

Evaluation and Conclusion

Kayseri and its Vicinity Electricity Turkish Incorporated Company has been a success story of private entrepreneurs in Kayseri. The Turkish Nation had successfully achieved the National Struggle. It was the war of economic independence. There was not enough capital in domestic entrepreneurs. The entrepreneurs in Kayseri established Kayseri and its Vicinity Electricity Turkish Incorporated Company in spite of all the difficulties. This company made a great contribution to Kayseri's economic, social and cultural development. In the 1930s, Kayseri was like a European city, houses, workplaces and streets were equipped with electricity. It was a success story of the national enterprise.

Kayseri ve Cıvırı Elektrik Türk Anonim Şirketi'nin Kuruluşu*

Deniz AKPINAR¹

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
<http://orcid.org/0000-0003-2093-0013>

ÖZ

MAKALE BİLGİSİ

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi’nde birçok alanda gelişme kaydedilmiştir. Bu gelişme arasında sanayi potansiyeli olan şehirlere enerji üretim tesisleri inşa edilmiştir. Kayseri de bu şehirler arasında yer almıştır. Kayseri’nin ileri gelen tüccarlarından; manifaturacı, duvarcı, celepçi, halıcı, yapağıcı, kitreçi, demirci, derici, köseleci, göncüler Kayseri Belediye reisi ve mebusu bir araya gelerek Kayseri ve Cıvırı Elektrik Türk Anonim Şirketi’ni kurmuşlardır. Şirket kısa bir süre sonra Bünyan Sarımsaklı Şelalesi üzerine bir elektrik üretim tesisi kurmuştur. Elektrik, şehrin sosyo-ekonomik gelişimine büyük katkı sunmuştur. Kayseri’de faaliyet gösteren devlet ve özel sektöre ait işletme ve kurumlar Bünyan’da üretilen elektriği kullanmıştır. Kayseri’nin sanayi ve hizmet sektörünün gelişmesine büyük katkı sunmuştur. Kayserili yerli müteşebbislerin, Kayseri ve Cıvırı Elektrik Türk Anonim Şirketi’ni kurmaları bir değişim ve dönüşümün başarı hikâyesi olmuştur. Bu şirket tamamen yerli sermaye ile kurulmuştur. Şirket, 1929 Dünya Ekonomik Buhranını başarı ile atlatarak günümüze kadar gelebilmiştir.

*Alınma Tarihi:*28.08.2018
Düzeltilmiş hali alınma tarihi: 12.12.2018
Kabul Edilme Tarihi: 30.12.2018
Çevrimiçi yayınlanma tarihi: 31.12.2018

Anahtar Kelimeler: Kayseri, Elektrik, Şirket, Bünyan, Sarımsaklı.

* Bu makale, “Cumhuriyet Dönemi (1923-1950)’nde Kayseri’nin İdari ve İktisadi Gelişimi” adlı doktora tezinin bir kısmı alınıp genişletilmesiyle elde edilmiştir.

¹ Sorumlu yazar:

Dr. Öğr. Üyesi

dakpinar@erzincan.edu.tr

Osmanlı Devleti'nde Elektrik Üretimi

Osmanlı Devleti, dünyadaki diğer gelişmelerden geride kaldığı gibi elektrik enerjisi üretimi konusunda da gerideydi. Elektrik enerjisinin üretimi ve kullanımı 1870'li yılların sonunda, gelişmiş Batı ülkelerinde başladı. İlk elektrik santrali 1882'de İngiltere-Londra'da hizmete girdi (Parsons, 1939: 10). Dünya'da ilk ticari uzun mesafe doğru akım enerji nakil hattı Portland şehri ile Willamette Şelalesi üretim tesisleri arasında 1889'da kuruldu (Maddux, 1952: 117). Osmanlı Devleti'nde ise ilk elektrik santrali 1902 yılında Tarsus'ta İsviçre ve İtalyan grubu tarafından kuruldu (İzbirak, 1972: 256). Tarsus'a 1800 metre uzaklıktaki Bentbaşı mevkiinde bulunan Berdan Nehri üzerine kuruldu (Özdemir, 2016: 21). Bu santral, su değirmenine bağlanmış 2 kw gücündeki bir dinamo ile elektrik üretildi (Dinçel, 1973: 88, T.C Milli Eğitim Bakanlığı, 2007: 22). Fransızlar tarafından Balıkesir'in Balya kazası çevresinde maden işletme imtiyazı almışlardı. Balya Karaaydın Osmanlı Anonim Maden Şirketi, (Socite Anonyme Ottomane Des Mines De Balia-Karaaydın) adlı maden şirketi kuruldu. Maden şirketi ile yapılan sözleşme gereğince Balya kazasına elektrik getirmekle yükümlüydü (B.O.A, I.TNF, 00013_00043_001). 4 Mayıs 1901 tarihinde Balya'ya elektrik getirilmesi için Mukâvelenâme yapılmıştı. Şirket adına Theodore Mavrogordato ile 3 Mayıs 1905 anlaşma yapılmıştır (B.C.A, 230_10_37_1-2-12). Şirket Mancılık'da bir elektrik santrali kurmuş ve elektriği Balya'ya kadar getirmiştir. Osmanlı ülkesinde ilk elektrik işiyle iştegal olan şirket ise Şam'ın elektrik ihtiyacını gidermek için Şam Elektrikli Tramvay ve Tenvirât-ı Elektrikiye Anonim Şirketi oldu (Toprak, 1982: 357). Sultan II. Abdülhamid tarafından İzmir ve Selanik şehrinin elektrikle aydınlatılması imtiyazı Alis Chimit Partlet uhdesine 1899'da ihale edilmiş (B.O.A, Y..A.RES, 00101_00056), Selanik elektrik fabrikası ve elektrikli tramvay inşası biten kısımları resmi açılışı 11 Temmuz 1908 tarihinde yapılmıştır (B.O.A, Y.A.HUS, 00523_00072_001). Osmanlı Devleti'nde başkent İstanbul'da 1914 yılında sokaklar, devlet daireleri, iş yerleri ve bazı özel konutların aydınlatılmasında hava gazı kullanılıyordu (Kayserilioğlu, Mazak, Kon, 1999: 65). Kolay kullanımı ve masrafının az olmasından dolayı Osmanlı Devleti, elektrik kullanımının önünü açmak için öncelikle başkente olmak üzere 1910'da Macar Ganz Elektrik Anonim Şirketi'ne elektrik üretim tesisi ve dağıtım imtiyazı hakkı verildi (B.O.A, İ..DUİT, 00034_0030). 1910'da, Macar şirketi Ganz Electric Company, İstanbul'da bir elektrik santrali kurmak için, elli yıl işletim karşılığında Osmanlı Devleti'yle anlaşma imzaladı. Banque Generale de Credit Hongrois ve Banque de Bruxelles tarafından desteklenen Ganz Electric Company şirketi, 1911 yılında 528.000 Osmanlı Lirası, 12 milyon Frank sermaye ile Osmanlı Anonim Elektrik Şirketi kuruldu. İlerleyen dönemlerde Avrupalı şirketler İstanbul'un elektrik ihtiyacına cevap vermek için bir

çatı altında birleşti (Geyikdağı, 2011: 116). Silahtar Ağa Elektrik Santrali, 1911 yılında 118.000 metrekarelik bir alana projelendirilerek kuruldu. Santral, 1913 yılı sonlarında işletmeye açıldı. Şubat 1914 yılından itibaren üretime geçerek şehrin ihtiyacı olan tramvaylarına, şebeke ve abonelerine elektrik vermeye başlandı (Kara, 1994: 554). Bu tesis, Türkiye'nin kömürle üretim yapan ilk termik santraliydi. İşletmenin imtiyazı, 1914'te Belçika kökenli Société Financière de Transports et d'Entreprises Industrielles à Bruxelles şirketine devredildi (Cengizhan, 2000: 29-55). Bu şirket Société Anonyme Ottomane d'Électricité (Osmanlı Türk Elektrik Anonim Şirketi) adı altında 1911 yılında kurulmuştu (Toprak, 1982: 360). Havagazıyla aydınlatılan İstanbul şehrinin 3 noktasına elektrik vermeye başlayan Silahtarağa Elektrik Santrali, Osmanlı devletinin ilk şehir ölçekli ve termik santrali oldu (Birgün, 04.24.2009: 2). Osmanlı Devlet'inde devlet politikası hâline getirilmiş bir elektrik politikası olmayıp, elektrik ihtiyacı Batılı ülkelerden tedarik edilen elektrik üreten jeneratörler ya da yine Batılı elektrik şirketlerine imtiyazlar verilerek üretim yapan küçük ölçekli elektrik üretim tesislerinde karşılanmaya çalışıldı. Yabancı şirketler kanalıyla yapılmaya çalışılan elektrik üretim tesisleri ülkenin içinde bulunduğu şartlardan dolayı, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'na girilmesiyle akamete uğradı.

Cumhuriyet Dönemi Elektrik Üretimi

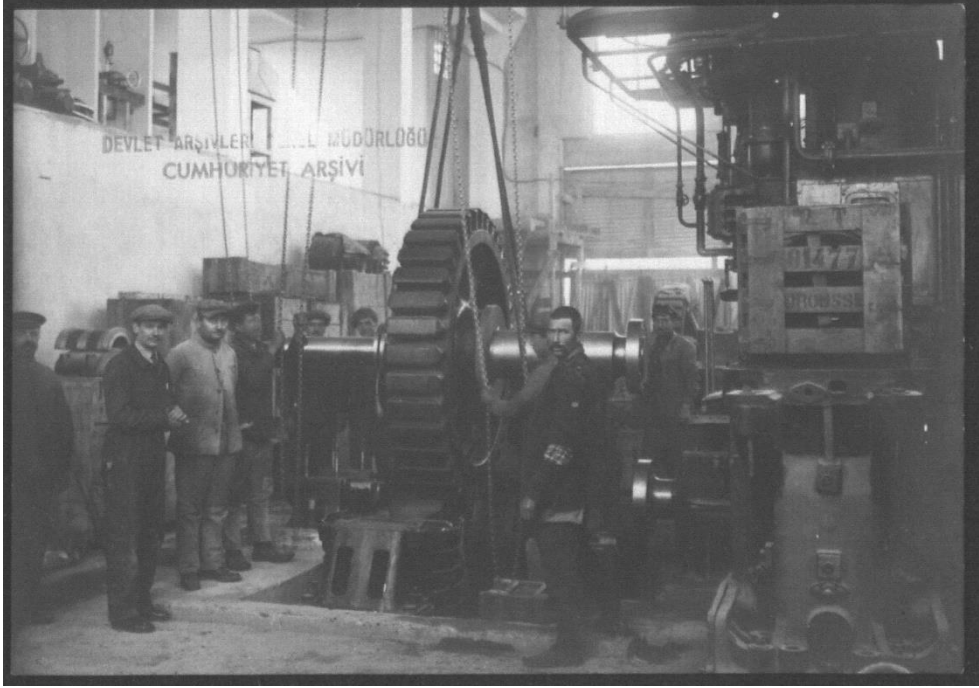
Osmanlı Devleti çözemediği enerji problemini Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne miras olarak bırakmıştı. Kayda değer bir sanayi gelişimi olabilmesi için enerji ihtiyacının ortadan kaldırılması gerekiyordu. Aksi hâlde enerji sıkıntısı olan yerlerde sanayinin gelişmesi mümkün olamayacaktı. Türkiye Cumhuriyeti, siyasal manada bağımsızlığı gerçekleştirmenin yolunun ekonomik bağımsızlıktan geçtiğini ortaya koyan parolasıyla sanayileşme hamlesini başlatmıştır (Goloğlu, 1972: 163).

17 Şubat 1923 tarihinde toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde elektrik ve enerji ihtiyacına da değinilerek, bu işle hükümetten yetki alan şirketlerin sözleşmelerine tamamıyla riayet etmeleri gerektiği kararı alınmıştır. Halka ve müesseselere elektrik tedarikinde kurallara ve sözleşmeye uymaları telkin edilmiştir (Ökçün, 1997: 354).

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren elektrik enerjisi üretimi artmaya başlamıştır (Akpınar, 2013: 171). Bu artışta hiç kuşkusuz en büyük rol Türkiye'de meydana gelen sanayi yatırımlarından doğan enerji ihtiyacını gidermek için elektrik enerjisi üreten santrallerin kurulmuş olmasıydı. Bu santraller sanayi enerji ihtiyacına cevap verilmesi için kurulmuş olsalar da bu yıllarda elektrik üretimi pahalı olduğu için yaygın bir kullanım olmamıştır (Vakit, 19.05.1933: 3). Bunun sebeplerinin başında elektrik üretim tesislerinin kurulmasının

pahalı olması ve kurulan tesislerde üretilen elektriğin pahalı olmasıydı. Aynı zamanda elektrik üretim teknolojisi bakımından ülke dışı bağımlıydı.

Fotoğraf 2, Bursa Cer, Tenvir ve Kuvve-i Muharrikiye-i Elektrikiye Türk Anonim Şirketi

Bursa Cer, Tenvir ve Kuvve-i Muharrikiye-i Elektrikiye Türk Anonim Şirketinde olduğu gibi fabrikaya ait tesisat ithal edilmiştir (B.C.A, 230_12_48_1_11).

Cumhuriyet ilan edildiğinde Türkiye’de toplam kurulu gücü 32,8 mwh¹ ve yıllık üretimi 44,5 gwh² olan 38 santral bulunuyordu. Çoğunluğu motor gücü ile çalışan bu santrallerin 14’ü kişilere, 13’ü ortaklıklara ve 11’i de belediyelere aitti. Cumhuriyet’in kurulduğu yıllarda elektrik üretimi İstanbul, Tarsus ve Adapazarı’yla sınırlıydı (Karabulut, 2000: 144). Halkın %94’ünün elektriksiz kesimde yaşadığı o dönemde, kişi başına yıllık elektrik tüketimi yaklaşık 3 kwh³ oldu.

1923-1950 Döneminde Kayseri’de Elektrik Üretim Faaliyetleri

Kayseri’ye elektrik getirilmesi 1910 yılında düşünülmüştür. Bu yıllarda Kayseri ve çevresindeki yerleşim mahallelerinde aydınlatma için gaz lambaları ve fenerleri kullanılmaktaydı. Aydınlatma için günlük 33 dirhem gaz yağı sarfiyatı yapılmaktaydı. Gaz

¹ 1 milyon watt (vat) veya 1000 kilowatt (kilovat) değerinde elektrik güç birimi. Kısaltması MW’dır.

<https://www.lafsozluk.com/2015/01/megawatt-nedir-megavat-ne-demektir.html>

² GWH (Giga Watt Hours), wattın bir milyar katıdır. Bu birim bazen büyük güç santralleri için kullanılır.

³ Kilowatt saat, 1000 watt saate eşdeğer bir enerji birimidir.

yağı temin etmek pahalı ve güç bir işti. Bütün sokakların aydınlatılması zordu. Sokak aydınlatması meşakkatli bir görevdi. 450 fener aydınlatması vardı. Yıllık masrafı on adet löküs lambalarıyla 45.000 kuruş tutarındaydı. Aydınlatma tam olarak yapılamamaktaydı. Bu durum sokak güvenliğinden sorumlu inzibatlara yeterince yardımı dokunmuyordu. Bu lambaların gazları doldurulması görevi sokak bekçilerine verilmişti. Lambaların giderleri belediyece karşılanmaktaydı. Kayseri ve çevresine elektrik getirildiği takdirde: üç beş mahallenin, hükümet konağının, askeri kışlanın, hapishanenin ve güherçile fabrikasına ve mahalline ücretsiz aydınlatılacaktı. Aydınlatmada maliyetin düşeceğini ve aydınlatmada kolaylık sağlanacağı bildirilmiştir. O güne kadar Kayseri'ye elektriğin getirilmesi için bir çalışma gerçekleştirilmemiştir (B.C.A, 230- 84-4-5).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on yıllarında en büyük ihtiyaçlarından biri de hiç kuşkusuz enerjydi. Bu durum, Kayseri'de de Cumhuriyet'in ilk yıllarında kendini hissettirdi. Cumhuriyet yönetimleri, Anadolu şehirlerini bayındır hâle getirmeyi ilk hedef olarak ortaya koymuş. Bu hedefin yansımalarının ilk örneklerinden biri, Orta Anadolu şehri olan Kayseri'nin sanayi alt yapısının kurularak şehrin iktisadi gelişimi için enerji ihtiyacına cevap verebilecek teşebbüslere girişilmiştir. Bu teşebbüslerin arkasında yatan temel neden, Cumhuriyet Yönetimi'nin ülkeyi iktisadi, kültürel ve sosyal olarak kalkındırarak muasır medeniyetler seviyesine ulaştırarak aynı zamanda hedeflediği inkılâpları kalıcı hâle getirmektir.

Bünyan Elektrik Üretim Tesisinin Kurulması

Bünyan'da elektrik üretim tesisinin kurulma kararının alınmasının nedeni, hiç kuşkusuz ülke kaynaklarının rasyonel bir şekilde kullanılarak ülkenin gelişiminde azami derecede istifade etmektir.

Kayseri'de kurulan Askeri Mensucat Fabrikasının enerji ihtiyacı karşılanamadığı için fabrikadan gerekli verim alınamamıştı. Bünyan Şelalesi üzerine elektrik üretim tesisi kurma düşüncesi, bu fabrikanın atıl kalması sebebiyle, fabrikanın taşınması görüşmeleri sırasında, ucuz ve kolay bir şekilde Kayseri'nin elektrik ve enerji ihtiyacının karşılanması için Milli Savunma Vekili Nazım Paşa, Bünyan Şelalesi üzerine bir tesis kurulması için inceleme yapılmasını 21 Şubat 1924 tarihinde gündeme getirdi (B.C.A, 30.10.00-6.36.28.2). Bu gelişmenin ardından kısa bir süre sonra icraata başlandı "*Bünyan kazasında ceryan eden Sarımsaklı suyunun hâsıl eylediği şelaleden elektrik istihsal ve Kayseri, Bünyan ve Talas kasabalarına, tevzii için ihzar ve Nafia Vekâletinin 17 Ağustos [1]926 tarih ve 2416/5617 numaralı tezkiyesiyle tevdi edilmiş olan imtiyaz Mukâvelenâmesiyle şartnamesi, İcra Vekilleri Heyetininin 18 Ağustos [1]926 tarihli içtimaında tetkik edilmiş ve Vekâletçe*

tespit olunan esas dâhilinde akid ve teatisi için Nafia Vekâletine yetki verilmesi tasvip ve kabul olunmuştur.” Bakanlar Kurulunun 4022 sayılı kararname ile 18 Ağustos 1926’da Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal’in imzasıyla Kayseri’de bir elektrik şirketin kurulmasına izin verilmiştir (B.C.A, 30.18.01-20.54.3). Kısa bir süre sonra bir şartname hazırlanmıştır.

“Tenvir-i elektriki tevzi” şartnamesidir

Madde 1 – İşbu şartnamenin mevzu’u mütavelenin birinci maddesinde mezkûr hudud ile temdid edilmiş olan Bünyan – Kayseri ve Talas şehirleri tenviratı için kuvve-i elektrikiye tavzi’at-ı umumiyesini tesis etmek ve işletmekten ibarettir.

Birinci Fası

Projeler ve İmalat

Madde 2 – Kuvve-i elektrikiye ve müstemilatının tesisine müteallik her güna ameliyata ancak Nafia Vekaletinin müsaadesiyle mübaşeret olunur. Bilcümle imalatın projeleri biri muşamma’ üzerinde olmak üzere dört nüsha ve vekalet-i müşarunileyhaya takdim olunur. Bilumum projeler 21X31 ebadında katlanub her birinin üzerinde neye dair olduğu ve sıra numrosu ve tarihi yazılmış ve selahiyetdar bir zat tarafından imza olunmuş bulunacaktır. İnşaat projeleri Nafia Vekaletince aynen veya tadilen tasdik olunduktan sonra mevki’-i icraya konulacaktır.

Madde 3 – Sahib-i imtiyaz masarifi kendisine aid olmak üzere tevzi’ata muktezi mecralar ve tali merkezler ve muhavveleler gibi müessesat-ı müvelid-i elektriki fabrikaları ile ve sair imalatı tesis ile kudret-i elektrikiyeyi şebeke-i tevzi’aya kadar isale mecburdur.

Madde 4 – Mukâvelenâmenin dokuzuncu maddesinde zikr olunan müddet zarfında icrası meşrut tesisat-ı iptidaiye projeleri şunları ihtiva edecektir:

A – Mu’tad olan elvan ve muhtelif sahında hutut isti’aliyle yekdiğerinden tefrik olunacak vecihle bütün mecraların havai veyahut tahtu’l-arz yapılacağına göre nev ve aksamını gösterir 1/5000 mikyasında bir harita-i umumiye tanzim edilecek ve bu harita üzerinde tali merkezler ve turuk-ı ‘ammenin alt veya üstüne konulacak mecraların alât-ı esasiyesiyle teferruatı dahi gösterilecektir.

B – bilumum alat-ı müvellide ve muhavvile ile kudret-i elektrikiye tevzi’ine mahsus kâffe-i alatın münasib bir mikyasda resimleri ve tahte’l-arz olan mecraların numune arzani makta’ları.

C – Bütün imalatın müsa’a cedveli

D – Projede gösterilen tertibat-ı esasiyeyi tarif ve teyid eder bir muhattıra tanzim edilecek ve işbu muhattıra tesisat-ı iptidaiye şebekesinin şerait-i tevsi'yesine aid tafsilatı ve bilcümle alat ile mecralara müteallik hesabı ve fiyatları ihtiva edecektir.

Madde 5 – Müvellid fabrikalar ile muhavvilelere aid başlıca tali merkezler sahib-i imtiyaz tarafından istimlak edilmiş mahallerde tesis edilecektir. İşletmeğe muktezi binalar ve alelhusus muhavvilelere aid ikinci derecede merkezlere gelince bunlar sahib-i imtiyaz tarafından uzun müddetle isticar edilmiş mahallerde tesis olunabileceklerse de ancak bu husustaki isticar Mukâvelenâmeleri Nafia Vekaletine de gönderilecek ve bunlar da imtiyazın sükutu halinde hükümetin sahib-i imtiyaz makamına kaim olabileceğini mübeyyin ayrıca bir madde-i mahsusa dahi münderic bulundurulacaktır.

Madde 6 – Merkez elektrik fabrikasının tesisatıyla tevzi'at-ı elektrikiye mütenavib cereyanlı olacak ve tenvirat-ı elektrikiyede aded-i tekerrür elliden dun olmayacaktır. Tevzi'atta kullanılacak yüksek ve alçak tutar mikdarları ayrıca Nafia Vekaletinden istizan olunacak ve kabulünden sonra tatbik edilecektir.

Madde 7 – Bilcümle imalat a'la cinsinden levazım kullanılmak suretiyle ve fennin mukteziyyatına tebe'an vücuda getirilecektir.

İkinci Fasl

İşletme umurunun emniyet ve hususat-ı inzibatiyesine dair

Madde 8 – Kudret-i elektrikiye tevzi'atıyla buna müteferri bilcümle tesisat daima hüsn-i halde bulundurulacaktır. Sahib-i imtiyaz ameliyatın tevzi'atın icrasından dolayı hidemat-ı umumiyyeye sekte ve intizamsızlık tari olmamak için lazım gelen tedabiri ittihazı mecburdur.

Madde 9 – Hidemat-ı umumiye sekte olduğu halde alakadar olan idare tarafından komiserliğe taahhütlü bir mektup gönderilecek ve bunda bilhassa;

1 – Men'i ve izalesi icab eden arızanın ehemmiyeti,

2 – Arızanın ne gibi şerait tahtında taayyün etmiş olduğu,

3 – Selamet-i umumiye veyahut telgraf veya telefon hidematının temin-i intizamı noktasından ittihazı muktezi tedabir hakkındaki malumat ve izahat beyan ve tasrih olunacaktır.

Madde 10 – Tevzi'at-ı umumiye şebekesinin muntazam işlememesinden dolayı selamet-i umumiyyeye tehlike arız olacak veyahut selamet-i umumiye nokta-i nazarından bazı

imalatın muayene ve tamir veya tadili lüzumuna hükm olunacak olur ise Nafia komiserinin ihtarı üzerine sahib-i imtiyaz cereyanı kat' etmeğe mecburdur. Bir kaza veya tehlike zuhuru takdirinde dahi Nafia Vekaleti Komiseri tarafından sahib-i imtiyaza cereyanı kat' etmesi için emir verilecektir.

Madde 11 – Sahib-i imtiyaz tayin olunacak mevaki'de mualecat ile kaza vukuunda lüzum görülecek vesait-i imdadiyeyi bulundurmağa ve bu halde ittihazı lazım gelen tedabire aid talimat ve vesayayı havi varakalar talik eylemeğe mecburdur.

Madde 12 – teftiş ve murakabeye memur Nafia komiseri tarafından her ne zaman müracaat vuku bulursa sahib-i imtiyaz bunların huzurunda tevzi'atın şerait-i elektrikiyesini tetkike muktezi müsahatı icra etmeğe ve işletme muamelatının emniyetle icrasını teminen bizzat kendileri tarafından lüzüm görecekları muayene ve tedkikatın ifasına muktezi müsaha alatını emirlerine amade bulundurmağa mecburdur. Telgraf – telefon hututunda adem-i intizam hasıl olduğu takdirde telgraf veya telefon idarelerince mühendisler tayin olunarak bunlar marifetiyle veya huzurlarıyla tedkikat yapılacaktır.

Madde 13 – Vefat veya tehlikeli surette mecruhiyeti intaç eden bir kaza vukuunda sahib-i imtiyazın en seri vasıta ile Nafia komiserine ihbar-ı keyfiyet eylemesi lazımdır.

Üçüncü Fası

Kudret-i elektrikiye tevzi'atının yollar ve müessesat-ı nafia imtiyazıyla civarda bulunan diğerk kudret-i elektrikiye tevzi'atıyla münasebatı

Madde 14 – İşbu kudret-i elektrikiye tevzi'atının demir yol, tramvay, telefon, su, gaz gibi evvelce mevcut müessesata aid imalatı kat' eylemesi takdirinde her iki tesisattan birisi diğerkinin hüsn-i suretle işlemlerini sekte dar etmemek için icab eden tedabir ittihaz edilecektir. Evvelce mevcut olan müessesata aid imalat icrasına lüzüm görülecek her türlü tadilatın masarifi ve imalat-ı mezkurenin kat'ından mütevellid bilcümle hasarın tazmini yeni imtiyaz sahibine aid olacaktır. İttihaz olunacak tedabir hakkında ihtilaf hasıl olursa tedabir-i mezkure her biri ahab-ı imtiyaz tarafından intihab olunmak üzere iki üçüncüsü bunlar arasında biltilaf veya itilaf edemedikleri takdirde Nafia vekaletince intihab olunacak ehl-i hibreden müteşekkıl bir heyet marifetiyle tayin kılınacaktır. Teklif olunan ta'dilatın işbu tevzi'at umurunu sekte dar etmemesi için icab eden her türlü tedabire tevessül olunacaktır.

Madde 15 – İşbu tevzi'atın tesisi ve işlemlerinden dolayı vaki olacak zararların tazmini kamilen sahib-i imtiyaza aid olacak ve kendi teşebbüs ve icraatının ba'is-i zara ve hasar bilcümle netaicinden gerek hükümete ve gerek eşhasa karşı mesul tutulacaktır.

Dördüncü Fası

Tarifeler ve umur-ı tevzi'ye şeraitine dair

Madde 16 – Tarifeler şirketin müracaatı üzerine kabul-i muvakkat muamelesinden bir ay evvel Nafia Vekaletinden ve mahalli belediyesi ile şirket meclis idaresinden intihab edilecek birer zattan mürekkep bir komisyon marifetiyle tesbit edilip Nafia Vekaletinin tasvibine arz edilecek ve bu vecihle tasdik edilecek tarife altı ay için mevki-i tatbik maz olunacaktır. Ve keza hal-i tabinin avdetine kadar mezkûr komisyonlar marifetiyle her altı ayda bir kere tedkik ve Nafia Vekaletinin tasdikine iktiran etmek şartıyla tadil olunabilecektir. Şayet sahib-i imtiyaz bazı şerait tahtında veya bila şart abonelerden bazısına yukarıda gösterilen ucurattan dun fiyatla fîruht ederse iktidar ve evkat ve istifade ve sarfiyat ve abone müddeti nukat nazarından aynı şeraite tabi olacak sair bilcümle abonelerden olkadar tenzilat icra etmeğe mecburdur.

Madde 17 – Turuk-ı amme tenviratıyla mebani-i resmiye, mekteplerle hastahaneler için madde-i sabıka veçhile tesbit edilecek azami tarifelerden yüzde kırk nisbetinde tenzilat yapılacaktır. Şu kadar ki bunlardan alınacak ücretler iktidar, evkat, istifade, sarfiyat ve abone müddet-i nukat-ı nazardan aynı şartlarda tabi olan efrattan alınan ücretlerden hiç olmazsa yüzde on beş aşağı olacaktır.

Madde 18 – Zayide kullanılmak üzere senevi sarfiyat müddeti (400) saatten ve umur-ı beytiyede kullanılmak üzere senevi sarfiyat müddeti (150) saatten aşağı olmamak ve en az bir sene müddet abone olmak üzere talep tarihinden itibaren bir ay müddet zarfında ve işbu şartname ahkamina tevfiken sahib-i imtiyaz şebeke-i tevzi'iyenin her bir noktasından kudret-i elektrikiyeyi vermeğe mecburdur. Zikr olunan sarfiyat müddeti akşamları vasati saat sekizde daru'l-mesaisini kapayan erbab-ı sanayi için (300) saate indirilecektir.

Madde 19 – Eğer emlak sahiplerinden bir veya bir kaç tarafından vuku bulacak talep üzerine yapılacak şubelere aid mecralarda ve mebani dahiline mesadif aksamı hesap olunmamak ve şebeke-i mevcudeden itibaren müsaha edilmek şartıyla beş sene müddetle ve tahtü'l-arz olanları metre başına senevi tenvirat için tesbit olunan kilovat saat ücretinin on misli ve havai olanların beş misli hasılat-ı gayr-i safiye temin ederse sahib-i imtiyaz talep-i vakii is'af etmeğe mecburdur. Sahib-i imtiyaz talep olunan hattın projesi talep tarihinden itibaren bir ay müddet zarfında Nafia Vekaletine tevdi eyleyecek ve projenin tarih-i tasdikinden bi'l-itibar üç ay müddet zarfında hatt-ı mezkuru ikmal ile işletmeğe başlayacaktır.

Madde 20 – Sahib-i imtiyaz istihlakatın tezayüdüne göre merkez fabrikalarının iktidarını arttırmağa ve su kuvveti kâfi gelmediği takdirde buharlı veya gazlı makineler vasıtasıyla temine mecburdur.

Madde 21 – Şebekenin cereyanını abonelerin binalarına almak maksadıyla turuk-ı amme üzerinde veya altında tesis edilmiş olan mecralardan ayrılacak şubelerin gerek başlıca makta' kutuları ve gerek mübeddile mevakii dahil olduğu halde alat-ı mezkureye kadar şebeke-i tevzi'iyenin ecza-yı asliyesinden ma'dud olup sahib-i imtiyaz bunları tesis ile hüsn-i halde muhafazaya mecburdur. Şu kadar ki şubelerin masarifi tesis ile ahsab-ı emlak veya abone tarafından sahib-i imtiyaza tesviye olunacaktır. Dahili şubeler, sütun-ı sa'idler ve her nev' imalat-ı inşi'abiyenin tesis ve hüsn-i halde muhafazası masarifi ahsab-ı emlake aiddir. Fakat ahsab-ı emlak bu babda sahib-i imtiyaz ile itilaf edebilecektir.

Madde 22 – Sahib-i imtiyaz tarafından abonelere verilecek kudre-i elektrikiye miktarını müsaha için kullanılacak saatler istimallerinden mukaddem Nafia Vekaletince tasdik edilecek numunelere muvafık olacak ve vekalet-i müşarunileyha işbu saatlerin hadd-i cevaz dahilinde sayılacak olan miktar-ı mütehavvilini tayin ve temdid edecektir. Masarifi abonelere aid olmak üzere saatlerin tedarik ve yerlerine konması ve karşılanma ve hüsn-i halde muhafazası sahib-i imtiyaza aid olacaktır. Her aboneye verilecek saatin iktidarı abonenin azami sarfiyatıyla mütenasib olacaktır. Sahib-i imtiyaz mezkûr saatlere satmak ve aylıkla kiraya vermek hakkını haizdir.

Madde 23 – Sahib-i imtiyaz lüzum gördükçe saatleri muayene edebilecek ise de bundan dolayı madde-i sabıkada beyan olunan hüsn-i muhafaza masarifinden ma'ada bir güne ücret alamayacaktır. Abonenin her zaman saati gerek sahib-i imtiyaza ve gerek tarafeynin muvafakattıyla veya muvafakat hasıl olamadığı takdirde Nafia Vekaleti tarafından tayin olunacak ehl-i hibreye muayene ettirmeğe hakkı olacaktır. Şu kadar ki; saatin doğru işlediği yahut doğru işlemeyip de abone menafi'ine hadim olduğu tebeyyün eylerse masarifi aboneye ve bilakis saatin doğru işlemesi abonenin zararını müeddi bulunduğu anlaşılırsa masarifi mezkure sahib-i imtiyaza aid olacaktır. Binaenaleyh sahib-i imtiyaz saatlerin muayenesine mahsus olmak üzere iktiza eden bilcümle alatı havi mükemmel bir tecrübehane tesis edecektir.

Madde 24 – Kudret-i elektrikiye i'tası için tanzim olunacak Mukâvelenâmeler işbu şartname ahkamına münafi hiçbir şartı havi olmamak bitahsis kezalik işbu şartnamenin on altıncı maddesinin fıkra-i ahiresi hükmüne tevafuk etmek üzere abone senedi şeklinde tertib edilecektir. Aboneler sahib-i imtiyazın talebi üzerine saat mucebince sarf edecekleri kudret-i elektrikiye ücretine mahsuben saatin haiz olduğu iktidarın beher kilovattı için yirmi kuruştan

fazla olmamak üzere avans olarak bir miktar akçe vermeğe mecbur olacaklardır. İşbu avans için faiz verilmeyecek ve abonman müddeti hitam buldukça iade edilecektir.

Madde 25 – İşletme muamelelerinde karışıklığa ve alehusus tecridin noksanlığına ve elektrik muharriklerinin ani olarak harekete vaz'ına veya tevakkufuna meydan vermeyerek ve cerreyanın gayr-i meşru bir surette kullanılmasını men eylemek ve saate vasıl olmazdan akdem şubelerde ve sütun-ı sa'idlerde kudret-i elektrikiyi fevkalhad ziya'dan kurtarmak maksadıyla mebani dahilinde ittihaz edilecek ve sahib-i imtiyazın elektrik mühendisinin tasdikiyle sahib-i imtiyaz tarafından teklif olunacak tedabire riayet etmeyen abonelere tedabir-i mezkureyi ittihaz eylemedikleri takdirde cereyan-ı elektriki verilemeyecek ve keyfiyet Nafia komiserine bildirilecektir. Binaenaleyh sahib-i imtiyaz her zaman abonenin tesisat-ı dahiliyesini muayene edebilecek ve tesisat-ı mezkurenin natamam bir halde bulunduğu tebeyyün eylerse sahib-i imtiyaz cereyan verilmezse devam eylemekten imtina edebilecektir. Tevzi'atın suret-i umumiyyede işletme umurunu sektedar edecek her türlü arıza ve tehlike masuniyetini teminen ittihazı lazım gelen tedabir hakkında abone ile sahib-i imtiyaz arasında itilaf hasıl olamazsa bu cihet tarafeynin hakkı baki kalmak üzere komiserlikçe kararlaştırılacaktır. Sahib-i imtiyaza hiçbir vakit kendi tarafından yapılmamış olan tesisatın noksanından dolayı tevcih-i Mesuliyet edilemeyecektir. Şayet sahib-i imtiyaz abonelerden birine verdiği cereyan elektriğinin suret-i i'tasınca tadilat yapılmasını isterse işbu tadilat masarifi sahib-i imtiyaza aid olacaktır.

Madde 26 – Gece ve gündüz sahib-i imtiyaz her saat cereyan vermeğe mecburdur. Şu kadar ki sahib-i imtiyaz tecrid muameleleri veya mecralarda ameliyat yapılması için ayda nihayet iki gün kadar tevzi' hidematını tatil edebilecektir. İşbu tatil günleri daire-i imtiyaziyenin muhtelif noktalarında değişeceğinden bu günler evvelce tayin ve abonelere tebliğ edilecek ve komisere malumat verilecektir. Cereyanın kesilmesi nihayet kışın teşrin-i evvelden mart nihayetine kadar olan altı ay zarfında öğleden üç saat evvel ve üç saat sonraya kadar veya nisandan eylül nihayetine kadar olan altı ay zarfında öğleden beş saat evvelinden akşamın beşine kadar imtidat edebilecektir. Esbab-ı mücbireden veyahut canib-i hükümetten alehusus icrasına müsaade edilmiş olan umumi veya hususi ameliyattan münbais halatta cereyanın muvakkaten kesilmiş olmasından dolayı abonenin bir güne tazminat ve sarar u ziyan istemeğe hakkı olmayacak ise de on sekizinci maddede tayin olunan asgari sarfiyat-ı seneviye miktarı inkitaat imtidat ettiği müddet nisbetinde tenkis edilecektir. Abone saatten geçen cereyanı istediği vecihle kullanabilir. Şu kadar ki mezkûr cereyan ne bilvasıta ne de doğrudan doğruya abone senediyle tayin edilmiş tarife fevkinde bir ücret verilmesini istilzam

eden hidematta kullanılmayacak ve sahib-i imtiyaz tehriren müsaade etmedikçe kısmen veya kamilen devr edilemeyecektir.

Beşinci fasıl

Turuk-ı ammenin tenviratı

Madde 27 – Sahib-i imtiyaz tenvirata müteallik edevatı hüsn-i halde muhafaza edecek ve lambaları, regülatörleri, fenerleri, fanusları, in'ikasa mahsus alatı, kül tablalarını, sütunları ve saireyi daima temiz bulunduracak ve işbu temizlenme ameliyatı ışık verilmeden en aşağı bir saat evvel ikmal edilmiş olacaktır. Sütunlar icab ettikçe boyanacak sahib-i imtiyaz gerek kavis lambaları kömürlerini ve müteşehhib lambalardan şiddet-i tenviriyeleri yüzde on beşten ziyade eksilenleri değiştirecektir. Kavis lambaların kömürü iyi cinsinden intihab olunacak ve müteşehhib lambalar dahi en iyi şerait-i tenviriyeyi haiz olacaktır. Tenvirat-ı umumiye aid projeler mahalli belediyeleri ile bilittifak kararlaştırılacak ve bir ay tasdik Nafia Vekaletine gönderilecektir.

Madde 28 – Teissat-ı ibtidaiye aid kabul muamelesinin ifa edildiği tarihten itibaren on beş sene sonra hükümet umum imtiyazı mübaya'a eylemek selahiyeti haizdir. Emr-i mübaya'a sahib-i imtiyazın re'y ve tasvibine nazaran atide muharrer surette icra edilecektir. İmtiyazın mübaya'asına mukabil sahib-i imtiyaza ber vech-i zir tazminat i'ta olunacaktır; Evvela; İmtiyazın inkızasına ne kadar müddet kalmış ise o müddet zarfında her sene mubayaanın icra edileceği seneden yedi evvelki senelerin hasılat-ı safiyesi yekunundan en az varidat vermiş olan iki senenin hasılat-ı safiyesi tenzil edildikten sonra kalacak beş senenin hasılat-ı safiyesi vustasına müsavi bir taksit-i senevi i'ta olunacak tekasit-i seneviyenin mikdarı mubayaanın icra edildiği seneden bir evvelki senenin hasılat-ı safiyesinden dun olmayacaktır. Her sneenin hasılat-ı safiyesi ber vech-i ati hesap ve tayin olunacaktır. Şöyle ki: Hasılat-ı gayr-i safiye-i umumiyeden;

1 – İmalat ile alat ve edevatın hüsn-i halde muhafaza ve tecdidi masarifi dahil ve fakat tesisat-ı ibtidaiye için sahib-i imtiyazın gümrük kendi servetinden veya hissesinden müteşekkil sermayesinin ve gerek akd edeceği istikrazın faiz ve ra'sülmal akçesi hariç olmak şartıyla işletme için ihtiyar edilip resmen tahakkuk eden masarif-i seneviye,

2 – Temettüün taksimi hasebiyle mukavelenin 23ncü maddesinde beyan edilmiş ve şehremanetinin hissesine isabet eden mebalîğ tenzil edilecektir. Hükümet ister ise imtiyazın mubayaası için tediye edeceği tekasit-i seneviyeyi yüzde beş hesabıyla sermayeye bittahvil defaten tesviye edilmek hakkını dahi muhafaza eder. Saniyen; mubayaanın icra edileceği seneden evvelki on beş sene müddet zarfında mukavelenin on beşinci maddesinde gösterilen

ameliyatın kabul-i kat'i muamelelerinin ifasından sonra usul dairesinde icra ve esna-yı mubayaada mevcut olup evrak-ı müsbitesi ibraz olunan ameliyat-ı tevzi'ye masarifinden imalattan her birinin tarih-i ikmalinden itibaren müruru eden her bir seneye mukabil bedellerinden on beşte biri kadar tenzilat ba'del-icra istihsal edilecek mikddara müsavi bir meblağ i'ta olunacaktır. Bundan başka hükümet sahib-i imtiyaz tarafından tedarik edilip mağazalarda bulunan veyahut derdes-t-i nakl olan levazimat ile tevzi'ata aid eşya-yı menkuleyi mubayaa edecektir. İşbu eşyanın bedeli bilitilaf tayin ve uyuşulamadığı takdirde ehl-i hibre marifetiyle takdir olunacak ve esmanı hükümete tarih-i teslimlerinden itibaren altı ay müddet zarfında tesviye kılınacaktır. İşbu maddede beyan olunan ehl-i hibre ikisi hükümet ve ikisi sahib-i imtiyaz canibinden ve beşincisi dört evvelkiler veyahut bunlar arasında itilaf hasıl olamadığı takdirde mahkeme-i temyiz reis-i ula tarafından intihab edilmek üzere beş azadan mürekkep olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Nafia Vekaleti Nafia Vekili tarih-i teatisi fi 11 teşrin-i evvel sene 1926.” (B.C.A, 230_137-3-1, 70-75). 11 Ekim 1926 tarihinde Bünyan Sarımsaklı'da elektrik üretilmesi için şartname kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti namına hareket eden Nafia Vekili ve İstanbul Mebusu Behiç Beyefendi ile Kayserili Taşçızâde Şevket Rahmi ve Kayserili Cıngıllı Zâde Ömer Fevzi Beyefendiler namına vekilleri Kayseri mebusu Sabit Beyefendiler imtiyaz “*Kayseri Bünyan Elektrik Mukâvelenâmesi*”ni imzalamışlardır (B.C.A, 230_137-3-1, Akpınar, 2013: 173).

“Kayseri Bünyan Elektrik Mukâvelenâme; Bünyan – Kayseri ve meyanelerinde bulunan kasaba ve şehirlerin elektrikle tenvirine ve kuvve-i elektrikiye tevzi'atı vücuda getirilerek işletilmesine dair imtiyaz Mukâvelenâmesidir.

Bir taraftan Türkiye Cumhuriyeti namına hareket eden Nafia Vekili ve İstanbul mebusu Behiç bey efendi ile diğer taraftan Kayserili Taşçı zade Mehmed Rahmi ve Kayserili Çıkılı zade Ömer Fevzi bey efendiler namına vekilleri mebusu Sabit bey efendi beyenlerinde mevadd-ı atıye karargir olmuştur.

Madde 1 – İşbu Mukâvelenâme ve merbutu şeraitname ahkamına tevfikeyen Türkiye Cumhuriyeti tarafından Kayserili Taşçı zade Mehmed Rahmi ve Kayserili Çıkılı zade Ömer Fevzi efendilere ber vech-i atı hususatı şamil olmak üzere imtiyaz i'ta olunmuş ve işbu imtiyaz mumaileyhima tarafından kabul edilmiştir.

A – Ashab-ı imtiyazın Bünyan kazasında Sarımsaklı suyu namıyla maruf cereyan eden Bünyan şelalesinden elektrik istihsaliyle Bünyan ve Kayseri şehirleriyle Talas nahiyesinin tenviri.

B – Tenvirattan fazla kalacak kuvve-i elektrikiyenin telgraf – telefon demir yolu ve sair umumi vesait-i nakliye ile bunlara aid müessesattan maada bilcümle hususatta ve sanai tatbikatta istimali.

C – İşbu imtiyaz, turuk-ı ammeden istifade etmemek ve münhasıran kendi ihtiyaçlarına sarf olunmak şartıyla alakadaran tarafından emlak-ı hususiyeleri içinde her nevi tesisat-ı elektrikiye vücuda getirerek kuvve-i elektrikiye istihsal ve istimaline mani değildir.

Madde 2 – Ashab-ı imtiyazın işbu kuvve-i miyahiyeden istihsal edeceği kudret-i elektrikiye birinci maddede muharrer hudud-ı imtiyaziye dahilinde musarrah mevakide sarf olunmağa münhasır olacaktır.

Madde 3 – İmtiyaz müddeti Mukâvelenâme ve merbutu şartnamelerin hükümet-i cumhuriyenin tasdikine iktiran eylediği tarihten itibaren elli senedir.

Madde 4 – Ashab-ı imtiyaz işbu Mukâvelenâme ve merbutu şartnamelerle taahhüt etmiş olduğu hidematın ifasını teminen üç bin lira kefalet akçesi vaz edecektir.

Madde 5 – Ashab-ı imtiyaz işbu Mukâvelenâmenin imza ve te'atisinden itibaren altı ay zarfında bir Türk Anonim şirketi teşkil ve işbu imtiyazı şirket-i mezkureye devr edecektir. İşbu şirket-i imtiyaz sahibinin kâffe-i hukuk ve vezafini haiz ve tamamen anın makamın kaim olarak işbu Mukâvelenâme ve merbutu şartnamedeki taahhüdâtın kâffesini deruhte eyleyecektir.

Madde 6 – Ashab-ı imtiyaz makamına kaim olacak Türk Anonim Şirketi hukuk-ı imtiyaziyenin devri muamelesi kesb-i kat'iyet eylediği tarihten nihayet bir ay zarfında taahhüdât-ı vakiasının icrası teminen ayrıca hükümetçe muteber bir bankaya beş bin lira tevdi eyleyecektir.

Madde 7 – Şirket işletme umuruna dair ihşaiyat cetvelleriyle imtiyazın her nevi hasılat ve masarifatını natık aylık ve senevi cedavili ve hissedaran ictima'-ı umumileri tarafından makbul olunacak bilançoları müfredatıyla beraber iki nüsha olarak muntazaman Nafia Vekaletine takdim eylemeğe mecburdur.

Madde 8 – ashab-ı imtiyazın gerek inşaat gerek işletme muamelatı için istihdam eyleyeceği memurîn Türk tebaasından olacaktır. Şöyle ki: Sahib-i imtiyazın Türk tebaası meyanında bulamayacağı memurîn-i fenniye Nafia Vekaletinin müsaadesiyle tebaa-i ecnebiyeden istihdam edebilecektir. Ashab-ı imtiyazın işletmede kullanacağı bilumum müstahdemîni hükümetçe temin edilecek kıyafet ve şekilde yeknesak elbise ikse edeceklerdir.

Madde 9 – ashab-ı imtiyaz işbu mukavelemname ve merbutu şartnamelerin imza ve teatisi tarihinden itibaren altı ay zarfında tevzi'at-ı elektrikiye mahsus bilcümle imalat ve inşaatın projelerini şartnamelerinde muharrer mevad ve şeraite tamamen muvafık bir surette birer nüsha muşamma' üzerinde olmak üzere dörder nüsha olarak Nafia Vekaletine tevdi' edilecektir. Nafia Vekaleti ashab-ı imtiyaz tarafından tevdi' edilmiş projeleri tarih-i tevdi'lerinden itibaren nihayet üç ay zarfında tedkik ederek ya aynen veya tadilen tasdik edilecektir. Nafia Vekaleti üç ay zarfında bu babda kararını bildirmediği takdirde mezkûr plan ve projelere tasdik edilmiş nazarıyla bakılacaktır. Ameliyata tafsilat projelerinin tarih-i tasdikinden itibaren üç ay zarfında başlanacak ve ameliyat bila inkıta devam etmek üzere keزالik tarih-i mezkurdan itibaren bir sene zarfında ikmal edilecektir. Şu kadar ki kanunen muteber ve muayyen olan esbab-ı mücbireden münbais ahvalde ashab-ı imtiyaz vuku-ı hali hemen Nafia Vekaletine ihbar eylemek şartıyla müddet-i inşaat inkıtaa düçar olduğu müddetle temdid edilecektir.

Madde 10 – Dokuzuncu maddede tayin edilmiş olan müddet zarfında tevdiî meşrut bulunan projelerdeki ameliyatı ashab-ı imtiyaz masarîf ve zarar ve hasarını kendilerine aid ve işbu Mukâvelenâme ile merbutu şartname ahkamına ve musaddak projelere ve Nafia Vekaletinin kabul eylediği umumi şerait-i fenniyyeye tevfiik hareket etmek şartıyla istediği tarz ve vesaitle icra edebilecektir.

Madde 11 – Onuncu maddede tayin edilen müddetler zarfında yapılması meşrut olan ameliyat ve inşaat aşağıdaki şeraiti ihtiva edecektir.

A – Elektrik tevzi'at-ı umumiyesine dairdir.

1 – Su kuvvetinden bilistifade elektrik istihsaliyle hudud-ı imtiyaziyeleri dahilinde tenvirat icrası.

2 – Kuvve-i elektrikiye fabrikası laekall bin kilovat iktidarında olacak ma'mafih ihtiyaç nisbetinde tezyide ashab-ı imtiyaz mecbur olacaktır. Eğer su kuvveti tezyide gelmezse ayrıca müstakil gruplar ilavesi ile tevzi'atı matlup surette temine mecburdur.

Madde 12 – İnşaat ve tesisat ve işletme umurunu Nafia Vekaleti komiseri vasıtasıyla tteftiş ve murakabe edecektir. Ashab-ı imtiyaz işbu teftiş ve murakabe masarîfine mukabil Nafia Vekaletine senevi iki bin dört yüz lira i'ta eyleyecektir. Meblağ-ı mezbur Mukâvelenâmenin imza ve teatisi tarihinden itibaren beher sene kanun-ı sanisi ibtidasında peşinen tediye edilecektir.

Madde 13 – Şirket kendi devairi içinde laekal iki odadan mürekkep olmak üzere mefruş bir daireyi komiserin emrine müheyya bulunduracaktır.

Madde 14 – İmalat ve müteferuatının tesisine muktezi arazi-i milliye-i haliyeden bulunduğu takdirde ashab-ı imtiyaza meccanen verilecek ve eşhasa aid arazi ve mebaniyi ashab-ı imtiyaz masarifi kendisine aid olmak üzere iştirak eyleyecektir. Ashab-ı imtiyaz ile arazi sahipleri arasında itilaf hasıl olamadığı takdirde işbu arazi ve mebani kanun-ı mahsusuna tevfikeyen istimlak olunacaktır. İnşaatın devamı müddetince muvakkaten istimaline lüzum görülen arazi ile taş ve kum ocakları hakkında kavanin ve nizamat-ı mahsusasına tevfikeyen muamele olunacaktır.

Madde 15 – Ashab-ı imtiyaz onuncu maddede beyan olunan müddet zarfında ikmal olunan imalat ve tesisatın heyet-i mecmuasının kabul-i muvakkatini icra ettirecek ve şu kadar ki imalat ve tesisat-ı mezkure tedricen ikmal edildikçe bunları ayrı ayrı muvakkaten kabul ettirip işletebilecektir. Heyet-i mecmuasının kabul-i muvakkati icra edildikten bir sene sonra kabul-i kati icra olunacaktır. Kabul-i muvakkat ve kati muameleleri Nafia Vekaletince tayin ve teşkil olunacak fen komisyonlarının vereceği rapor üzerine Nafia Vekaleti tarafından icra edilecek ve kabul-i kati muamelesinden sonra kefalet akçesinin nısfı bila faiz red ve iade olunacak ve nısf-ı diğeri müddeti imtiyaziyenin hitamında keza bila faiz şirkete iade kılınacaktır.

Madde 16 – İşbu mukavelelnamenin katiyet eylediği tarihten itibaren yirmi sene sonra elektrik fabrikasının tesisatında ve tevzi 'inde istifade bahş bir usul-i fenni keşf ve ihdas olursa nafia Vekaleti tatbikini sahib-i imtiyazdan talep edebilecektir.

Madde 17 – Tesisat ve inşaat-ı iptidaiye ve tevsi'an ilave olunacak aksam için bir defalık olmak üzere gerek dahil ve gerek hariçten mubayaa ve celb edilecek taş ve kum, ahşap kireç çimento depo çelik elektrik esas tevzi'atı nakilleri ile ilaveten ve sair bilumum edevat-ı sabite müteharrike ve aksam madeniye ve malzeme gümrük rüsumundan muaf olacaktır. İmtiyaz müddetince imalatın müessis bulunduğu arazi ile imalat ve bizzat imtiyaz varidatından bir gûne resm alınmayacaktır. Şu kadar ki işbu maddede mezkûr eşya ve malzemenin müfredatı üçer nüsha olarak bera-yı tasdik Nafia Vekaletine gönderilecektir.

Madde 18 – Atiye tenvir ve kuva-yı elektriki hasılatı üzerine bir resm zam olunursa bu resm müstehlikler tarafından tediye ve şirket tarafından cibayet olunacaktır.

Madde 19 – Ashab-ı imtiyaz hükümetçe şayan-ı kabul esbab-ı mücbireden veya muayyen müddet zarfında işe başlamaz veya halat-ı müstesna olmak şartıyla dokuzuncu maddede muharrer müddetler zarfında proje ve evrak-ı müteferriasını Nafia Vekaletine tevdi eylemez ve onuncu maddede zikr olunan inşaat ve tesisatı muayyen müddet zarfında ikmal eylemez ve beşinci maddede muharrer müddet zarfında da şirketi teşkil etmez veya dördüncü

maddede beyan olunan kefalet akçesinin müddet-i muayyenesi zarfında kendi namına tebdil eylemezse hukuk-ı imtiyaziyesi sakıt olacaktır. Ve iskat muamelesi kendisine resmen ihbar edildikten sonra icra edilecektir. Şayet emniyet-i umumiye düçar-ı tehlike olursa Nafia Vekaleti masarif ve zararu ziyarı ashab-ı imtiyaza aid olmak üzere her türlü tehlike ihtimalatının önünü almak üzere icab eden tedabiri ittihaz eyleyecektir.

Madde 20 – Ashab-ı imtiyaz hükümetçe şayan-ı kabul esbab-ı mücbireden münbais halat müstesna olmak şartıyla on beşinci maddedeki inşaat ve tesisatı muharrer müddetler zarfında ikmal ve fakat işletmesini temin edemeyerek terk ve tatil eylediği ve bu hususta kendisine ihtar olunduğu atrihten itibaren altı ay zarfında işlemeğe başlamadığı takdirde hukuk-ı imtiyaziyesinden sakıt olarak bu işe aid imalat ve tesisat ve alat ve edevat ve malzemeye Nafia Vekaleti tarafından fiyat takdir edilerek müzayedeye vaz olunacaktır. Müzayedeye dahil olmak isteyenler müzayedede takarrür eden ve işbu Mukâvelenâmede muharrer mikdarda kefalet akçesini tevdi etmek şartıyla Nafia vekaletince tensib ve intihab olunacaktır. Müzayedede takarrür eden bedelden müzayedede masrafını bittevkif mütebakisi ashab-ı imtiyaza verilecektir. Müzayedede üzerinden takarrür eden müteahhidin işbu Mukâvelenâme ve merbutu şartname ahkamına tevfik hareket eylemesi ve müteahhid-i mumaiyleh hukukundan sakıt olan sahib-i imtiyazın bilcümle hukukunu haiz olup eski ashab-ı imtiyazın her türlü taahhüdünü ifa etmesi mecburidir. Müzayedede neticesi takdir olunan fiyata balığ olmadığı surette altı ay sonra fiyat takdir olunmayarak ikinci bir müzayedede icra edilecek ve bu da bir neticeye iktiran etmezse bilcümle imalat-ı tesisat ve alat ve edevat ve sair levazım bila bedel hükümete aid olacaktır.

Madde 21 – İmtiyazın sakıt olması halinde iade edilmemiş kefalet akçesi var ise hiçbir güne merasim-i kanuniye ifasına hacet kalmaksızın taraf-ı hükümetten zabt olunacaktır.

Madde 22 – Ashab-ı imtiyaz tenvire aid fabrika ve bilcümle tesisat ve inşaat ve müteferriyatıyla kablolarını alat ve edevat-ı sabite ve müteharrikeyi müddet-i imtiyaziyesi zarfında daima hüsn-i halde muhafaza ve tamirat-ı mütemadiyesini muntazaman icra eylemeği taahhüd eder. Hükümet maru'z-zikir hususatın temini için hakk-ı teftiş ve murakabe selahiyetine müstemirren muhafaza ve istimaliyle beraber meşhud olacak ahvale nazaran aashab-ı imtiyaza ihtar icrasına ve icab ederse ceza tatbikine ve ahval-i mehbusenin devam ve tekrarı halinde işbu mukavelelnamenin feshine selahiyetdardır.

Madde 23 – Ashab-ı imtiyaz mahalli Kayseri belediyesine aidat-ı seneviye olarak ilk on sene için hasılat-ı gayr-i safiye yekunundan yüzde bir ikinci on sene için yüzde iki üçüncü on sene için yüzde üç dördüncüden itibaren müddet-i imtiyaziye nihayetine kadar yüzde beş i'ta edecektir.

Madde 24 – Müddet-i imtiyaziyesinin inkızasında ashab-ı imtiyaz işletme umuruna mahsus fabrika ve müstemilatını ve tevzi'at şebekesini ve saireyi ve bu misüllü ebniyyeyi ve hükümet komiserine ve şirket memurlarının ikametlerine mahsus yapılmış olan bilumum mebaniyi ve tahsildar odaları ve sabit makineleri ve sair eşya-yı gayr-i menkuleyi hüsn-i halde olarak bila bedel ve her gûne düyun ve taahhüdattan vareste olmak şartıyla hükümete devr u teslim edecektir. Ve alat-ı inşaiye ve tamiriye ve mahrukat ve tesisatın işletilmesi için lazım gellen kâffe-i eşya-yı menkuleye gelince hükümet-i cumhuriye bunları tarafeyninden müntehib muhamminlerin takdir edecekleri bedel mukabilinde mubayaa edecekler. Şu kadar ki hükümetin mubayaa edeceği levazım ve tesisatın mikdarı altı ay işletilmesi için muktezi olan mikdarını müteceviz olmayacaktır.

Madde 25 – Ashab-ı imtiyaz hudud-ı imtiyaziyesi dahilinde ve yalnız işletme muamelatının ifa ve temin-i intizamı için telefon alat ve hututu tesis ve istimaline selahiyetdardır. Hükümet her zaman ashab-ı imtiyazın hesabat ve muamelatını kontrol etmeğe selahiyetdardır.

Madde 26 – ashab-ı imtiyaz tenvir-i elektriki işletme hususâtından mütevellid kaza ve zararlardan dolayı hükümete ve efrad-ı ahaliye karşı mes'ul olup bu suretle dikkatsizliğinden vukua gelecek zarar ve hasarın tazminiyle mükelleftir.

Madde 27 – İşbu Mukâvelenâme ile merbutu şartname ahkâmının tatbik ve tefsirinden dolayı hükümetle ashab-ı imtiyaz beyninde zuhur edecek ihtilafat şura-yı devlette veya anın makamına kaim olacak devairde hal ve fasl edilecek ve hadis olan daavi mahakim aidesince fasl ve rüyet olunacaktır.

Madde 28 – Ashab-ı imtiyazın ikametgahı Kayseri şehridir.

Madde 29 – Kayseri belediyesi işbu şirkete yüzde yirmi nisbetinde iştirak edecektir. Tenvirat-ı umumiyeye lambaları sarfiyatı devair-i resmiye sarfiyatı misüllü yüzde kırk tenzilata tabidir.

Madde 30 – İşbu mukavelelname ve merbutu şartnamenin irade-i milliyeye iktiran eylediği ashab-ı imtiyaziye tebliğ edildiği tarihten itibaren nihayet bir ay zarfında tarafeyn arasında imza ve teatisi meşruttur.

Madde 31 – İşbu Mukâvelenâme nüshateyn olarak Anakara'da tanzim ve teati edilmiştir. Tarih-i teatisi fi 11 Teşrin-i evvel sene [1]926." (B.C.A, 230_137-3-1).

Bu Mukâvelenâmeye göre; Bünyan'da elektrik santrali kurmak için harekete geçerek altı ay içinde bir Türk Anonim Şirketi kuracaklarını, altı ay içinde elektrik üretim tesisleri inşa

edilmesini, kabul ettiler. Kayseri Belediyesi %20 oranında iştirak etmiştir. Sokak lambaları ve kamu daireleri %40 indirimli elektrik tedarik edilecektir.

Bünyan kazasında mutasarrıf olundukları oldukları arazi dahilindeki şelaleden elektrik istimali ile Bünyan, Kayseri şehirlerine ve bu şehirler meyanında bulunan [*Gergeme, Turan, Ağırnas, Bürüngüzler, Gesi, Nize, Darısyak, Evkere, Veke, Isbıdın, Mancusun, Cırlavuk, Germir, Tavlusun, ...*] kasaba ve köylerin elektrik imtiyazında gösterilmiştir. Lakin bu kasaba köylerin imtiyaz dahilinde olmadığı bildirilmiştir (B.C.A, 230_137-3-1, 19-22).

Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketinin Kurulması

“Bünyan Şelalesi’nden elektrik istihsal ve kasabanın nahiyeleriyle Talas nahiyesinin tenvir ve telgraf telefon, demiryolu vesair umumi vesait-i nakliye ile bunlara ait müessesattan mâda bi’lcümlle husussatta ve sinai tatbikatta istimal maksadyyla merkezi Kayseri’de olmak üzere 50 sene müddet ve “400 bin lira” sermaye ile teşkiline teşebbüs olunan “Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi”nin tadilât ve tashihat-ı lâzima icrasıyla İktisat ve Nafia Vekaleti Celilelerinden mevrut Mukâvelenâme-i esasi layihası ve sermayenin %10’nun temin olduğunu mübeyyin banka mektubu İcra vekiller Heyeti’nin 24 Haziran [1]928 tarihli içtimaında tetkik ve mütala olunmuş ve mezkur şirket Mukâvelenâmesinin icra olunan tâdilât dairesinde tasdiki kabul olunmuş. 24 Haziran [1]928. Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal” (B.C.A, 30.18.01-29.40.9). Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi’ne elektrik üretimi, iletimi, dağıtımı ve ticareti hususlarında *“Esas Mukâvelenâmesi”* 24 Haziran 1928’de Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle tasdik edilmiştir. Şirkete 50 yıllık imtiyaz hakkı verilmiştir.

Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi, 10 Haziran 1910 tarihli *“Menâfi-i Umumiye Müteallik İmtiyazat Hakkında Kanun”*a istinaden kurulmuştur (Akpınar, 2013: 174). Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi adıyla Bünyan, Kayseri ve Bünyan’a bağlı olan yerleşim yerleri ve Talas’ın aydınlatılma ihtiyacını gidermek, iletişim hatlarının, ulaşım vasıtalarının ve aynı zamanda kurulmuş olan, kurulması düşünülen sanayi tesislerinin de elektrik ihtiyacını karşılamak için merkezi Kayseri olmak üzere 24 Haziran 1928 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla Bünyan Sarımsaklı suyu üzerinde elektrik üretim imtiyazı adı geçen şirkete verilmiştir. Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketinin kurucuları: Celep tüccarlarından Alay Beyzâde Mehmet, halı tüccarlarından İmamzâde Raşid, Kayseri Belediyesi namına Reis İbrahim Safa, demir, deri ve halı tüccarlarından Cingillizâde Ömer Fevzi, demir, deri ve halı tüccarlarından Hacı Nuhzâde Mehmet, halı tüccarlarından Hacı Ramanzâde Musa, Kayseri Meb’usu Selahzâde Ahmet Hilmi, kösele ve gön tüccarlarından Saraçzâde Hacı Muharrem, halı, yapağı, kitre tüccarlarından Taşcızâde Mehmet Rahmi, halı,

yapağı, kitre tüccarlarından Taşcızâde Ömer Hulusi, Gürün'de manifatura ve davar tüccarlarından Kirişzâde Talat, İstanbul tüccarlarından Kâtipzâde Nuh Naci, İstanbul tüccarlardan Gözümezâde Said, manifatura ve halı tüccarlarından Göncüzâde Ahmet, halı tüccarlarından Mehmetzâde Emin, Kayseri Mebusu Mehdizâde doktor Halit mevadı iptidadiye, halı ve celep tüccarlarından Mehterzâde Osman, emtia müttelif tüccarlardan Yedekçizâde Hüseyin Avni Efendiler olup dört ay zarfında şirket sermayesinin 0,75 nispetinde hisseyle münferiden iştirak edecek olan her hissedar dahi kurucu olmuştur (Akpınar, 2013: 174). Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi Meclis İdare Toplantısı ilk olarak 1 Şubat 1929 yılında toplanmıştır. Bu toplantıyla beraber fiilen faaliyete başlamıştır. Şirketin İdare Meclis Karar Defteri'nde şirketin sermayesinin 400.000 Türk Lirası olduğu kayıt edilmiştir. Şirketin kurucuları ve hisseleri belirtilmiştir. Şirketin, her biri 25 lira olan 10.300 hissesi olduğu taahhüt edilmiştir. 2500 hisse şirketin elektrik üretim inşaatını üzerine alan Skoda Firması'na verilmiştir. 3.200 hisse açıkta kalmıştır. Bu hisseler Taşçı Zade Ömer ve Cıngılı Zade Halid Beyler tarafından yarı yarıya paylaşılacağına karar verilmiştir.¹ Skoda firmasıyla şirket kurulduktan sonra anlaşma yapılır. Bu anlaşmadan sonra şirketten hisse almıştır. Bu şirket Türkiye'de yüzde yüz yerli sermaye ile kurulan ilk özel enerji şirketi oldu. Bu yıllarda kurulan milli şirketler içinde en başarılarından biri olmuştur (Ökçün, 1971: 92).

Kayseri Belediyesi ortaklığıyla yap-işlet-devret modeliyle kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin 3 numaralı anonim şirketi olarak faaliyete geçmişti (Karatepe, 1999: 188). Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketinin büyük hissedarı olan Kayseri Belediyesi şirketin yönetiminde yer almıştır. Bu şirket ve yapısı kendi alanında ilk örnek olması noktasında başarılı bir örnek olarak faaliyetini sürdürmüştü. Kuruluşundan günümüze kadar Türkiye'de hizmet veren tek elektrik şirkettir.

Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketinin Faaliyetleri

24 Haziran 1928 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla Bünyan Sarımsaklı suyu üzerinde elektrik üretim imtiyazının Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi'ne verilmesiyle birlikte, 07 Mart 1929 tarihinde Sarımsaklı suyu üzerindeki şelaleye hidroelektrik üretim tesisinin ilk projesi uygulamaya konulmuştur (B.C.A, 230-137.2.1).

Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi; Bünyan Sarımsaklı suyu üzerine yapmış olduğu projeye, santral ve enerji nakil hattını dönemin bu sektörde en ileri

¹ *Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi Meclis İdaresine Mahsus Karar Defteri*, 1929-1936.s.1-2.

teknolojiye sahip olan Alman ve Çekoslovak (Skoda) firmalarıyla işbirliği yaparak 1929 yılında elektrik santrali inşa edilmiştir (B.C.A, 230.0-137.3.1-154-169). Şirketin 1930 yılı mali senesinde ihtiyacı olan 180.900 liralık malzeme yurt dışından alınmasına 8.10.1930'da izin verilmiştir. Bu malzeme ülke içinde üretilmeyen fabrika için gerekli makineler ve aletlerdi. (B.C.A, 30.18-1-2-14.66.8). Fabrika tesisatı 165.000 dolara Skoda tarafında yapılmıştır (Akşam, 29 Mayıs 1932, s, 10). Elektrik üretim makineleri konusunda dışa bağlı kalınmıştı. Ülkede bu alanda üretim yapabilen bir müessese yoktu. 13 Haziran 1929'da Meclis İdare Reisi Ömer Bey'in başkanlığında şirketin ürettiği elektriğin Demiryolları Müdüriyeti ve Kayseri Şimendifer İstasyonu Tamir ve Atölyelerine elektrik verilmesi kararı alınmıştır (Karar Defteri, 1929-1936: 56). 22 Kasım 1931 yılında şirket elektrik üretmeye başlamıştır (Akşam, 29 Mayıs 1932, s, 10).

Fotoğraf 2, **Bünyan Elektrik Fabrikası**

Kaynak, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, Krt_013810.

18 Mart 1930 tarihi Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi senelik kongresinde: adı geçen şirketin, inşa edilen elektrik santraliyle, tenvirat ve kuvve-i muharrike (sanayi elektriği) için enerji verilebilecek, 22.000 voltluk elektrik enerjisi potansiyeline sahip olduğu, şimdiye kadar Türkiye'de elektrik üreten en büyük santral olduğu bilgisi verilmişti (B.C.A, 230.0-137.3.1). Bünyan'da üretilen elektriğin Kayseri'ye dönecek elektrik hatları vasıtasıyla getirilmesiyle beraber, hükümet binalarına, Setenönü'ndeki kâin binalara ve mezkûr mahallere elektrik verilmesi kararı alınarak, şehrin aydınlatılması haricindeki şehirde bulunan sanayi fabrikalarına elektrik enerjisi verilmesi planlanmıştır (B.C.A, 230.0-137.3.1).

İlk elektrik aboneliğini alan yapı Ankara Oteli olmuştur. 18 Mart 1930 tarihi Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi senelik kongresinde şirketin 1929 senesini 227.789 kuruş zararla kapattığını ortaya koymuştur (B.C.A, 230.0-137.3.1). Şirket yöneticileri bu zararın önüne geçmek için bir dizi faaliyette bulunmuştur. 1932'de Kayseri Valisi Nazmi Toker, elektrik şirketinin mali olarak zor durumda olduğunu, borçlarından dolayı Osmanlı Bankası tarafından icra işleminin yapıldığı, bu sıkıntıdan şirketi kurtarılması için Evkaf Umum Müdürlüğü'nden 30 bin lira ödünç para talep etmiştir. Bu istek hükümet tarafından kabul edilmiştir (B.C.A, 30.10.0-168.169.3). Abone sayısını artırmak için yeni abone olanlara elektrikli ütü ve avize hediye edildi. Toplum arasında ütülü giysi giyme yaygınlaştırılmaya gayret edilmiştir. Elektrik fiyat tarifesi, kilovattı evlere 15 kuruş, resmi dairelere 9 kuruş ve sanayiye 5 kuruş olarak satılmıştır (Vakit, 20.02.1932, s. 7). Elektrik fiyat tarifesini belirleme yetkisi 4375 sayılı kanuna göre, Kayseri Belediyesi Meclisine aitti. Bu kararı bakanlar kuruluda onaylaması gerekmektedir (B.C.A, 30.18.1.2-102.48.7).

Bünyan hidroelektrik santrali, 1931 yılında toplamda 1.000 beygir gücünde elektrik ürettiyordu (Beğenç, 1950: 186). 1933 yılında bu kuvvet iki katına çıkartılmış 2.000 beygir gücünde elektrik Kayseri'ye verilmeye başlanmıştır (Vakit, 19. 05. 1933). Bu tarihten sonra yıldan yıla elde edilen elektrik miktarı artarak devam etti (Trak, 1959: 84). Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi tarafından dışarıdan 563 dolar 50 şilin değerindeki transformatör kontenjane bakmadan ülkeye girmesine bakanlar kurulu 24.09.1933'te izin verilmiştir (B.C.A, 30.18.1.2-39.66.5). 400x2 kw gücüne sahip hidroelektrik santralinden üretilen elektrik nakil hattının toplam uzunluğu 42 km'dir. 22 kw elektrik enerjisi taşıyan, günün şartlarında Türkiye'nin en uzun nakil hattı olan bu hat, Talas ve Kayseri merkeze kadar ulaştırıldı (Erkiletlioğlu, 2006: 666). Faaliyetlerini artıran şirket, 1946 yılında santralin gücünü artırarak 1.100 beygir kuvvetinde ve turbo-alternatör grubu tesis ederek üretim kapasitesini iki katına çıkardı (Beğenç, 1950: 60).

1931 yılı başından itibaren Kayseri Belediyesi'nin elektrik ihtiyacı, Bünyan elektrik tesisinden karşılanmaya başlandı (Cumhuriyet, 16 04. 1931). Sadece Kayseri Belediyesi'nin elektrik ihtiyacını karşılamakla kalmaz, Kayseri şehrinin elektrik ihtiyacına cevap vermeye çalışıldı (Cumhuriyet, 18 04. 1931). Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi tarafından Bünyan'da üretilen elektriği, kilovatını 15 kuruşa vererek abonelerine ulaştırıldı (Akpınar, 2013: 176). Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi 1930'lu yıllarda Türkiye'nin elektrik üretimi hakkında şu bilgileri vermektedir: Türkiye sınaî ve iktisadî manasıyla elektrikleşmenin henüz başlangıç noktasındadır. Zahirde hali iş başa gelmiş gibi görünen ve duraklayan tesisat ve hattâ tesis edilmiş santrallerin istihsal kabiliyetlerinden çok azını

satabilmelerini memleketimizin ve halkın alım kabiliyetine uymayan fiyat tarifelerinde görmek lâzımdır (Hâkimiyet-i Milliye, 22. 04. 1934). Bu manzara genelde Türkiye için doğru olmakla beraber özelde Kayseri için de doğru bir tespitti. Dünya İktisadi Buhran'ın olumsuz etkisine rağmen proje uygulamaya konulmuştur. Buhrandan dolayı şirket 80 bin liralık hissesini satmak zorunda kalmıştır (Vakit, 20.02.1932, s. 7).

Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketinin Kayseri ve çevresine elektrik hizmetini sunmaya başlamasıyla beraber bölge halkı, daha iyi hizmet almak için şirket üzerinde baskı kurmaya başladı. Kayseri Elektrik Şirketi imtiyaz Mukâvelenâmesinin hükümlerinde bildirilmesine rağmen şirket, Talas nahiyesine on seneye yakın, 1938 yılına dek bu yükümlülüğü yerine getiremedi. Kayseri İl Yönetim Kurulu bu duruma el koyup durumu Nafia Bakanlığına bildirdi. Şirket derhâl yükümlülüğünü yerine getirmesi için ihtar edildi (Akpınar, 2013: 176).

Bünyan'da kurulan elektrik fabrikası, Kayseri ve çevresi için çok önemli olduğundan fabrikada yabancılar istihdam edildi. Buna binaen Alman Elektrik Mühendisi Maks Stadel Baver'in çalışma süresi 13 Haziran 1939 tarihinde bir yıl daha uzatıldı (B.C.A, 30.18.01-87.54.16). Böyle bir durumun yaşanmış olması aynı zamanda bu yıllarda ülkede alanında yetişmiş kalifiye eleman sıkıntısının var olduğunun bir göstergesiydi.

Su kuvvetiyle kurulan fabrikadan elde edilen elektrik enerjisi Bünyan'da, Talas'ta ve Kayseri merkezinde muhtelif sayıda haneye elektrik tedarik etmekle birlikte küçük ve büyük imalat sanayi kuruluşları için de büyük miktarda enerji sağladı (Cumhuriyet, 18.10. 1936, Sekizinci İzmir Fuarında Kayseri, 1938: 124). Bu duruma somut örnek verecek olursak, Tayyare Fabrikasının, (Korkut, 1948: 42). Demir Yolları İşletmesi ve Atölyesi'nin, Erkek Sanat Enstitüsü'nün elektrik ihtiyacı Bünyan elektrik üretim tesisinden karşılanmaya çalışıldı (Beğenç, 1950: 61). Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi ilk faaliyete geçtiği zamanlarda zarar etti. Ancak ilerleyen zamanlarda devlet yatırımlarından olan Sümerbank Bez Fabrikasının kurulmasıyla ve bu fabrikaya da elektrik enerjisi verilmesiyle şirket kâra geçmeye başladı (Akpınar, 2013: 178). Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi gün geçtikçe büyüyerek Kayseri'ye hizmet etti.

Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketinin Kurulmasının Kayseri ve Çevresine Katkıları

Bünyan gibi küçük bir nahiyede Cumhuriyet'in ilk yıllarına denk gelen bir tarihte elektrik üretim tesisinin kurulması, Bünyan'ın gelişimi noktasında çok mühim bir etkiye sahipti. Modern Türkiye'nin numune yerleşim yerlerinden biri olması noktasında haklı yerini

aldı. Bünyan şelalesinden üretilen elektrikle ilk olarak Bünyan İplik Fabrikasının enerji ihtiyacını karşılamasıyla küçük bir sanayi merkezinin vücuda gelmesine katkıda bulunmuştur (İzbirak, 2009: 57). 1932 yılında iki değirmen, bir bakır fabrikası ve beş altı kereste fabrikası elektrik enerjisi kullanmaya başlamıştır (Vakit, 20.02.1932, s. 7). Bünyan'da elektrik enerjisi tesisi olması, özelde Bünyan'ın ve Kayseri'nin gelişim potansiyeline çok önemli katkılar sağlamıştır.¹ Türkiye'de 1990'lı yıllarda birçok köye elektrik henüz ulaştırılırken, 1930'lu yıllarda Bünyan'dan Kayseri'ye elektriğin taşındığı güzergâhtaki birçok köy elektrik hizmetinden yararlandı (Akpınar, 2013: 178). Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkenin en büyük meselelerinin başında enerji sorunu gelmekteydi. Bu soruna çare olarak ilk olarak Kayseri'de elektrik üreten bir tesisi kurdu. Kayseri'de böyle bir gelişmenin gösterilmesi Anadolu'nun önemli bir başarısı olarak kabul edilerek, Kayseri örnek gösterildi (Vakit, 19. 05. 1933).

Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi ilk kurulduğu ve hizmet ettiği yıllarda istenilen düzeyde hizmet ve kâr elde edememiş olsa da gelecek için istikbali parlak şirketlerden birisi olması beklenmiş (B.C.A, 230.0-137.3.1-1454). Kayseri halkının aydınlanma ve sanayisinin enerji ihtiyacının giderilmesi noktasında önemli bir altyapı hizmeti yapılarak bu beklenti yerine gelmişti.

Rus Araştırma Heyeti ve İktisat Bakanı Mahmut Celal Bey'in katkılarıyla Sümerbank tarafından kurulacak fabrikanın Anadolu'da yerini belirlemek için çıkılan araştırma gezilerinde (Cumhuriyet, 05.03.1933), Bünyan Elektrik Tesisinde incelemeler başlatıldı. Burada elektrik üreten bir tesisin olması, yapılması tasarlanan fabrikanın enerji ihtiyacının karşılanması noktasında avantajı beraberinde getirdiği için Sümerbank tarafından yapılması düşünülen fabrikanın yerinin Kayseri olarak belirlenmesi hayli manidar oldu. Elektrik enerjisinin kullanılmaya başlanması, sadece sanayi alanında gelişmeye ortam hazırlamadı. Aynı zamanda Bünyan nahiyesinde 180'e yakın haneye ve Kayseri'deki hane halkına elektrik verilmesiyle birlikte bu evlerde dönemin en önemli âletlerinden biri olan radyonun evlere ve kurumlara gelmesine zemin hazırlamıştı. İlk radyo bu bağlamda Kayseri Halkevine Kasım 1934'te getirildi (B.C.A, 490.1-1230.93.5). İnsanların toplu hâlde modernize edilmesi noktasında çok büyük sosyal ve kültürel etkiye sahip olması noktasında elektrik enerjisi önemli bir görevi yerine getirmişti (İzbirak, 2009: 58). Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketinin Kayseri ve çevresine hizmeti gelişmeye devam etti. 1931 yılında Kayseri ve çevresinde toplamda 500 hane adı geçen şirket tarafından elektrik aboneliğine alındı

¹ Vakit gazetesinin 20 Şubat 1932 tarihli yazısında, elektriğin Kayseri'ye büyük katkılar sağlayacağını vurgulamaktaydı. "*Kayseri'de Elektrik, Şehrin istikbali büyük sanayi merkezi haline gelince parlayacaktır*". *Kayserinin istikbali, bir çok fabrikalar açıldığı, büyük sanayi merkezi olduğu takdirde parlayacaktır. İşte bu muazzam elektrik kuvvetinin beklenen bu sanayi teessüsünde büyük âmil olacağı ve faydalı roller oynayacağı ümit edilmektedir.*

(Hâkimiyet-i Milliye, 22.04.1934). Bu şirkette yetişmiş kalifiye elemanlar istihdam edilmeye başlamıştır. Almanca bilen tercümanlar ve mühendisler şirkette görev almıştır (Hakimiyet-i Milliye, 23. 02. 1930, s.3).

Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketinin ve Sümerbank Kayseri Bez Dokuma Fabrikasının elde ettiği elektriği ihtiyaç olduğunda askeri amaçlar için kullanılması adına 1943 yılında Genel Kurmay Başkanlığı tahkikat yaptı. Yapılan bu tahkikatta orta Anadolu’da en önemli elektrik üretim merkezlerinden bir Kayseri olarak tespit edildi (Akpınar, 2013: 179). Bu araştırma sonucunda yeri geldiğinde Kayseri’de elde edilen enerjinin askeri amaçlar içinde kullanılacağı ortaya konuldu. Cumhuriyet’in ilk yıllarında ortaya konan yenileşme hareketinde en önemli hareketin merkezinde iktisadi gelişmeye yönelik yatırımlar olmuş olsa da aynı zamanda bu yatırımlarla, halkın sosyal ve kültürel olarak dönüştürülmesi düşüncesi de ağır basmıştı.

Osmanlı Devleti’nde belirli bir enerji politikasının olamamasına paralel olarak var olan politika da; yabancılara imtiyaz vererek ülkenin bütününe değil sadece başkent ve başkente yakın yabancı devletlerin ticari faaliyetlerini kolaylaştıracak liman kentlerine elektrik sağlama düşüncesi güdülmüştü. Türkiye Cumhuriyeti enerji politikası ise, yabancı sermayeye karşı bir tutum sergilemese de Türk müteşebbislerin sermayeleriyle ortaya koymuş oldukları “*Kayseri ve Civarı Elektrik Anonim Şirketi*” gibi faaliyetleri desteklemeden geri kalmayarak enerji politikasında da milli enerji politikasını desteklenmiştir. Bu alanda teşebbüs eden müteşebbisleri cesaretlendirilmiştir. İşte tam bu noktada yeni enerji üretim politikası, Osmanlı Devleti’yle Türkiye Cumhuriyeti arasında zihniyet ve icraat bakımından farklılıklarıydı. Yine de bu farklılıklar tamamen yabancı sermayedarların, müteşebbislerin ve şirketlerin ülkede bu alanda faaliyet göstermelerine mani değildi.¹ Bu politikanın en somut başarılı örneklerinden biri de Bünyan’da kurulan elektrik üretim tesisi oldu. Bünyan’da elektrik üreten bir santralin kurulması; ülkenin elektrik enerjisi üretimine müsait olan doğal zenginliklerinin kullanılarak rasyonel olarak tesislerin kurulmasına ilham kaynağı oldu (Cumhuriyet, 08. 11. 1936). 1939 yılına gelindiğinde ülke genelinde 174 elektrik santrali mevcuttu. Bu santrallerden 125 tanesini doğrudan doğruya belediyeler tarafından işletmeye açılmıştı. 8 adedi yabancı işletmelerden alınarak millileştirildi. Bu işletmelerden yalnız bir

¹ Cumhuriyetin ilk yıllarında elektrik üretimine dayalı kurulan şirketlerde, Tesisat-ı Elektrikiye T.A.Ş, Elektrik Radyo T.A.Ş, A.E.G. Türk Anonim Elektrik Şirket-i Umumiyesi, İstanbul Havagazı ve Elektrik ve Teşebbüsat-ı Sınaiye T.A.Ş, Ankara Elektrik T.A.Ş, Adana Elektrik T.A.Ş (Türk E.L.G.), azınlıklar tarafından kurulmuş olan bu şirketlerin hissedarları ve idare meclis üyesi arasında yabancılar bulunmaktaydı. Şirketin hisselerin çoğunluğu bu yabancıların elindeydi. Ökçün, Ahmet Gündüz, *1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1971, ss, 30-42.

tanesi imtiyazlı yabancı şirkete aitti. Ülke genelinde 1939 yılında 225.731 kwh elektrik üretimi yapılmış, 260.306 adet aboneye ulaşılmıştır (Belediyeler Dergisi, 1941; 37).

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye’de elektrik şirketlerinin kurulması ve bu şirketlerin üretime geçmesi 20. Yüzyılın hemen başında gerçekleşmişti. Bu yıllarda elektrik üretimi yabancılar vasıtasıyla gerçekleşmekteydi. Osmanlı Devleti elektrik üretimi gerçekleştirebilecek ne teknik ekipmana nede bilgi birikime sahipti. Bu konularda dışarıya bağılıydı. Avrupalı şirket ve müteşebbisler tarafından elektrik üretimi sınırlı kapasiteyle gerçekleştirilmekteydi. Bu durum Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında ülkeye enerji alanında iç ve dış yatırımlar neredeyse durma noktasına gelmiştir. Milli Mücadelenin başarıya ulaşmasıyla enerji alanında yeniden yatırımlar başlamıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti enerji yatırımlarını Anadolu şehirlerine taşımıştır. Kayseri, Bursa, Samsun, Adana, Giresun, Konya ve başkent Ankara gibi şehirlere elektrik üretilmesi için anonim şirketler kurulmuştur. Bu şirketler yerli sermaye ile kurulmuştur. Sadece yerli sermaye bu alanda faaliyet sürmemiş aynı zamanda yabancı sermaye de faaliyet sürmüştür. Bu şirketlerin üretim makineleri dışarıdan tedarik edilmiştir. Bu şirketlerin bazıları Dünya Ekonomik Buhranı’nın etkisiyle arzu edilen elektrik üretimine geçememiştir. Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi ise Kayserili müteşebbislerin gayret ve azmiyle bütün bu zor koşulların üstesinden gelerek elektrik üretimine geçebilmiştir. Cumhuriyeti Hükümetlerinin en önemli hedeflerinden biri Anadolu şehirlerinin iktisaden geliştirilmesiydi. Bu gelişim ve dönüşümün sağlana bilmesi için en önemli ihtiyaç enerji ihtiyacıydı. Gazi Mustafa Kemal Paşa, bu ihtiyacı gidermek için iktisadi potansiyeli olan şehirlere elektrik şirketleri kurulmasında ön ayak olmuştur. Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi enerji alanında kurulan şirketlerin öncüsü olmuştur. Milli ve yerli sermaye ile kurulmuştur. Şirket kısa sürede faaliyete başlamıştır. Skoda firmasıyla bir anlaşma yapılmıştır. Bu firma kısa sürede Bünyan’a elektrik üretim tesisini kurmuştur. Tesisin üretim aksamı ithal edilmiştir. Şehre elektrik verilmeye başlamıştır. Bu önemli bir başarı olmuştur. Elektrik, Kayseri’de önde gelen hizmet ve üretim tesislerine verilmeye başlamış. Kayseri’de sanayi ve hizmet sektörünün gelişmesinde büyük katkıları olmuştur. Şirket hizmet politikası ile Türkiye’nin örnek kurumlarından biri olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akpınar, D. (2013). *Cumhuriyet dönemi (1923-1950)'nde Kayseri'nin idari ve iktisadi gelişimi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Muamelat Genel Müdürlüğü, (1924, 21 Şubat), *Kayseri'deki Askeri Mensucat Fabrikası'nın Başka Yere Nakli Sebebi Hakkında Kayseri Mebusu Ahmet Hilmi Bey'in Soru Önergesi*, (30-10-0-0/6-36-28).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. Cumhuriyet Halk Partisi, (1935, 15 Şubat), *Kayseri Halkevi'ne Ait Radyo Bedelinin Ödenmesiyle İlgili Yazışmalar*, (490-1-0-0/1230-93-1).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. Kararlar Daire Başkanlığı 1920-1928, (1926, 18 Ağustos), *Bünyan'dan Akan Sarımsaklı Suyundan Yararlanılarak Elektrik Üretmek İçin Düzenlenen İmtiyaz Sözleşmesiyle Şartnamenin İmzası İçin Nafia Vekaleti'ne Yetki Verilmesi*, (30-18-1-1/20-54-3).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. Kararlar Daire Başkanlığı 1920-1928, (1928, 14 Haziran), *Kayseri ve Civarı Elektrik TAŞ'nın Kurulması*, (30-18-1-1/29-40-9).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. Kararlar Daire Başkanlığı 1928 Sonrası, (1939, 13 Haziran), *Kayseri-Bünyan Elektrik Fabrikası'nda Çalıştırılmakta Olan Alman Tebasından Maks Stadel Bayer'in Bu Görevde Bir Yıl Daha Çalıştırılması*, (30-18-1,2/87-54-16).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. Kararlar Daire Başkanlığı 1928 Sonrası, (1933, 24 Eylül), *Kayseri ve Civarı Elektrik TAŞ Tarafından Dışarıdan Alınmış Olan Transformator'ün Kontenjane Bakmadan Memlekete Sokulması*, (30-18-1-2/38-66-5).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. Kararlar Daire Başkanlığı 1928 Sonrası, (1930, 8 Ekim), *Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi İçin Lüzumlu Malzemenin Dışarıdan Satın Alınması*, (30-18-1-2/14-66-8).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. Kararlar Daire Başkanlığı 1928 Sonrası, (19432, 2 Temmuz), *Kayseri Belediye Hudutları İçinde Üretilen ve Sarf Edilen Elektrik Tarifelerine Zam Yapılması*, (30-18-1-2/402-48-7).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. Muamelat Genel Müdürlüğü, (1932, 19 Haziran), *Kayseri Elektrik Şirketinin İhtiyacı Olan Paranın Borç Olarak Verildiği*, (30-10-0-0/168-169-3).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. Nafia Vekâleti, (19101, 1 Haziran), *Kayseri, Develi ve İncesu'da Tramvay ve Elektrik Tesisleriyle İlgili Ön Araştırma Evrakı*, (230-0-0-0/84-4-5).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. Nafia Vekaleti, (1926, 1 Mart). *Bursa Elektrik Şirketi'nin çalışmaları ve Mustafa Kemal'in tetkik seyahatine ait fotoğraflar*. (230.12.48/1.11).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. Nafia Vekâleti, (1929, 7 Mart), *Kayseri Elektrik Şirketi Tesisine Ait İlk Projeler*, (230-0-0-0/137-2-1).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. Nafia Vekâleti, (1930, 5 Haziran), *Bünyan'dan Şevket Rahmi ve Ömer Fevzi'nin Kayseri Elektrik İmtiyazını Talepleri, Kayseri Elektrik ve Tramvay Şartname ve Mukavelename Örnekleri*, (230-0-0-0/137-3-1).

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. İrade-Dosya Usulü, (1910, 19 Ekim), *İmtiyaz, Mukavele, Elektrik Tevzii; Ganes Elektrik Anonim Şirketi (Macaristan); Dersaadet*, (İ..DUİT.-34-30).
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. İrade-Ticaret ve Nafia, (1904, 31 Ekim), *Hüdavendigâr'a Tabi Karesi Sancağı Dahilinde Balya Kazasında Balyafere Aydın Osmanlı Anonim Maden Şirketi'nin İnşa ve İkmal Eylediği Elektrikli Mancınıkın Kabul-i Muamelesinin icrası Zımında Mahalline Bir Heyet-i Fenniye İzamı*, (İ..TNF.-13-43).
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Nafia Vekeleti, (1905, 21 Mayıs). *Balya'ya elektrik nakli için şirket adına Theodore Mavrogordato ile yapılan anlaşma*. (230.0.10.37-1.2.12.).
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Yıldız Resmî Mevzuat. (1317, 4 Rebi'ülevvel). *İzmir ve Selanik'in elektrikle tenviri imtiyazının Alis Chimit Partlet uhdesine ihalesi*. (Y..A.RES, 00101_00056).
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Yıldız Resmî Mevzuat. (1326, 6 Cemaziyelahir). *Selanik elektrik fabrikasıyla tramvaylarının elektriğe tahvil olunan kısmının açılışı*. (Y..A...HUS. / 523_72).
- Beğenç, C. (1950). *Kayseri*, Ankara: Güney Matbaacılık ve Gazetecilik.
- Cengizhan, A. (2000). Türkiye'de fabrika ve işçi konutları istanbul silahtarağa elektrik santrali, *ODTÜ MFD*, 20(1-2), s. 29-55.
- Cıplak, E. (2002). *Bir Başarı Hikayesi A Succes History / Türkiye'nin İlk Özel Şirketi Kayseri ve Cıvırı Elektrik T.A.Ş. nin 1926'dan Bu Yana Devam Eden Gelişim Süreci*, İstanbul: İyi İşler Matbaası.
- Çağlar, K. (1936, 8 Kasım), Anadolu Sularının Yüksek Kudreti, *Cumhuriyet*, s.2.
- Dinçel, A. (1973). *Türkiye'de elektrikleendirme hizmetlerinin anı ve belgelerle tarihçesi*, 50. Yıl, TEK, Ankara.
- Erkiletlioğlu, H. (2006). *Geniş Kayseri tarihi*, Kayseri: Can Matbaası.
- Ethem. S. (1933, 19 Mayıs). Step Şehirlerinde Elektrikleşme, *Vakit*, s. 3.
- Faik. (1932, 20 Şubat). Kayseride Elektrik, *Vakit*, s. 20.
- Geyikdağı, V. N. (2011). *Foreign Investment in the Ottoman Empire, International Trade and Relations, 1854-1914*. I. B. Tauris, New York City.
- Goloğlu, M. (1972). *Devrimler ve tepkileri 1924-1930*, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Hususi, (2009, 24 Nisan). Silahtarağa Elektrik Santrali'nin Hikayesi, *Birgün*, s. 2.
- Hususi, (1931, 16 Nisan), Kayseri Belediye Riyasetinden, *Cumhuriyet*, s.8.
- Hususi, (1931, 18 Nisan), Kayseri Belediye Riyasetinden, *Cumhuriyet*, s.5.
- Hususi, (1932, 2 Kasım), Rus Heyetinin Bir Kısmı İstanbul'a Geldi, *Cumhuriyet*, s.1.
- Hususi, (1933, 5 Mart), İktisat Vekili Ankara'ya Dönüyor, *Cumhuriyet*, s.3.
- Hususi. (1930, 23 Şubat). Kayseri Elektrik Şirketinden. *Hakimiyet-i Milliye*, s. 3.
- Hususi. (1932, 22 Kasım). Kayseri elektrik fabrikası işini tevsi etmek istiyor. *Akşam*, s. 10.

- İzbrak, R. (2009). *Bünyan çevresinde jeomorfoloji gözlemleri ve bünyan kasabası*, Kayseri: Laçın Yayınları.
- Kara, E. (1994). Silahtarağa Elektrik Fabrikası, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (7, 553-554). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Karabulut, Y. (2000). *Türkiye'nin enerji kaynakları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Karatepe, Ş. (1999). *Kendini kuran şehir*, Ankara: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları Önder Matbaası.
- Kayseri Ticaret ve Sanayi Odası. (1938). *Sekizinci İzmir fuarında Kayseri*, Kayseri: Kayseri Ticaret Odası Yayınları.
- Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi (1929-1936). Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi Meclis İdaresine Mahsus Karar Defteri, Kayseri.
- Kayserilioğlu, S. Mazak, M. ve Kon, K. (1999). *Osmanlı'dan günümüze havagazının tarihçesi*, I. Cilt, İstanbul: İğdaş Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Korkut. Ş. (1948). Kayseri ve Kayseri'deki Devlet Fabrikaları Sıhhi Tetkikleri Raporu. Ankara.
- Maddux, P. (1952). *City On The Willamatte, The Story Of Portland, Binforts, Mort, Portland*.
- Mümtaz. T. (1931, 12 Eylül). Kayseride Elektrik, Vakit, s. 12.
- Ökçün, A. G. (1971). *1920-1930 yılları arasında kurulan türk anonim şirketlerinde yabancı sermaye*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları
- Ökçün, A. G. (1997). *Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir haberler-belgeler-yorumlar*, Ankara: Sermaye Piyasa Kurulu.
- Önay, A. (1972). "Türkiye'de İlk Elektrik Tesisi", *Belgelerle Türk Tarih Dergisi Dün/Bugün/Yarın*, 59, s. 28-31.
- Özdemir, N. (2016). "İmparatorluktan cumhuriyete Türkiye'de elektriğin tarihsel gelişimi (1850-1938)", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 2(3),18-32.
- Parsons, R. H. (1939). *The early days of the power station industry*, University Press, Cambridge Eng.
- Şevki. M. (1934, 22 Mayıs) Türkiyede elektrik sanayiinin seyri ve bugünkü vaziyeti. Hâkimiyet-i Milliye, s. 5.
- Toprak, Z. (1982). *Türkiye'de milli iktisat 1908-1918*, Ankara: Yurt Yayınları.
- Trak, S. (1959). *İktisadi ve ticari Türkiye*, II. Cilt, İzmir: Endüstri Basım ve Yayımmevi.
- Türker. H. (1941). Belediyeler Elektrik İşletmeleri ve Tarifesi Esasları, *Belediyeler Dergisi*. 7,(75), Belediyeler Bankası. 35-37.
- Üzel, S. (1936, 18 Ekim), Bünyanlıların Mühim Bir Derdi Halledildi, *Cumhuriyet*, s.6.